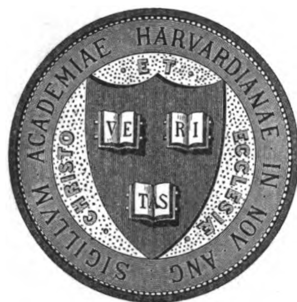

SIGILLVM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
CHRISTO ET ECCLESIAE
VE RI TAS

BIJDRAGE TOT DE TEKSTCRITIEK

VAN DEN

KAREL ENDE ELEGAST.

BIJDRAGE TOT DE TEKSTCRITIEK

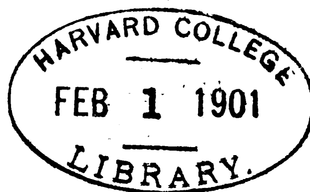
VAN DEN

KAREL ENDE ELEGAST,

DOOR

Dr. J. BERGSMA.

TE GRONINGEN BIJ J. B. WOLTERS, 1890.

Stoomdrukkerij van J. B. Wolters.

AAN

PROF. DR. B. SIJMONS.

BERICHT.

Mijn oorspronkelijk plan den Karel ende Elegast *opnieuw uit te geven heb ik laten varen, toen ik vernam, dat een ander reeds geruimen tijd daarmede bezig is.*

Op één punt, nl. het dialect, waarin onze Mnl. roman is geschreven (vgl. de tweede noot op bl. 51), *kom ik terug in eene studie over het* Leven van Jezus, *die binnenkort gereed kan zijn.*

Ik betuig mijn hartelijken dank aan allen, die de kostbare handschriften en drukken voor mij beschikbaar stelden. Helaas is onder het bewerken dezer bladzijden niet alleen Dr. CAMPBELL, *maar ook reeds Dr.* PENON *overleden.* „*Omnes eodem cogimur ....*"

GRONINGEN, Mei 1890. J. B.

DE TEKSTEN.

Van het Middelnederlandsche gedicht *Karel ende Elegast* bestaan

1⁰ drie fragmentarische handschriften:

H, bevattende de verzen 473—669, 753—793 en gedeeltelijk 670—744;

M, volgens MONE, *Anzeiger* IV, bl. 332, bevattende vs. 1—174, en gedeeltelijk 1254—1297, 1392—1414;

N, „deux fragments mss., conservés à la Bibliothèque de la ville de Namur," tellende naar BORMANS, *Bull. de l'Acad. Royale de Belg.*, II Sér., T. 36, p. 220, 128 verzen en wel vs. 130—195 en 903—965;

2⁰ eene volledige Middelduitsche vertaling *K*, uitgegeven door VON KELLER in den *Karlmeinet*;

3⁰ de volgende afdrukken:

A, die historie van coninck Karel ende van Elegast.

B, een schone ende ghenuechlike historie van den groten koninck Karel ende den ridder Elegast.

C. Hier begint een genoechelike hystorie van den edelen coninck Karel van Vranckerijck ende van den *vromen* ridder Elegast. Gheprent tantwerpen bij mij Govaert Bac.

D. Coninck Karel ende Elegast een schone ghenuechlijcke historie om te lesen. Gheprent TAntwerpen bi mi Henrick Eckert van Homberch.

E. Coninck Karel ende Elegast een schone ende ghenoechlijcke historie om te lesen. Gheprint Thantwerpen op die Lombaerde veste in den Witten Hasewint bij mij Jan van Ghelen.

Over deze teksten zie men Dr. J. TE WINKEL, *Gesch. der Ned. Lett.* bl. 118, waar echter *NCDE* ontbreken; vooral Dr. PENON'S *Inl.*, bl. VI, op zijn verbeterden herdruk van JONCKBLOET'S *Carel ende Elegast* in *Ned. Dicht- en Prozawerken* I, waar evenwel *NDE* niet worden vermeld; en PETIT, *Bibliographie der Mnl. Taal- en Letterk.*, no. 428, waar intusschen *D* en *E* niet zijn genoemd. Over *ABC* handelt CAMPBELL, *Annales* 971—973. *C*, aangekocht uit de nalatenschap van Prof. SERRURE, is sedert in 't bezit van den hertog van Aremberg te Brussel, *D* en *E* bevinden zich eveneens te Brussel op de Kon. Bibl.

Van *H*, *M*, *A* en *B* is de lezing medegedeeld door Prof. JONCKBLOET in zijne uitgave. Omdat zijne opgaven niet geheel juist zijn, vermeld ik hier de afwijkingen;

1° van *H:* Vs. 473 heeft *Dat...*, 474 *En es mi*, 481 *Et*, 486 *op den*, 489 *segt*, *ghenert*, 493 *sals*, 497 *sijt*, 500 *moet ick* [1]), 505, 609, 787 *Karel*, 505 *uyt*, 509 *twelve*, 510 *moet*, 512 *In s. gheynen*, 513 *sijnre pinen*, 514 *of*, 516 *niemant*, 518 *Abten*, 519 *rike*, 527 *menich* (waarschijnlijk ook 477), 532 *voren*, 533 *gheheil*, 534 *ontfangen* (?), *deil*, 537 *gi heit*, 538 *leit*, 539 *sulker* (?), 541 *ghematen* (?), 544 *Doe pensde d. c.*, 548 *opt..de*, 554 *gheleyde*, 556 *seggen*, 558 *goets soe* [2]) *v. gestolen*, 563 *alle*, 566 *Eyst*, 567 *Gheheiten*, 570 *oec*, 576 *mijn* ontbr., *weit*, 577 *sinen*, 578 *minen*, 580 *gheleit* (?), 581 *Om*

---

1) *H* heeft ook *ick* 480, 503, 516, 565, 567, 573, 585, 601, 610, 621, 624, 626, 637, 755.

2) *soe* in pl. van *so* staat ook 482, 511, 543, 611, 630, 637.

eyne s., 582 *ghereit*, 583 en 584 staan in omgekeerde volgorde, 584 *eyne*, 589 *eyn deil*, 590 *leecht . . eyn*, 591 *Daer hi mi d.*, 599 *wir*, 601 *deilen*, 604 *segt*, 606 *der*, 612, 665 *luttel*, 615 *leecht*, 616 *seecht*, 627, 657 *heere*, 628, 658 *eere*, 635 *keeren*, 638 *eeren*, 641 *ghepens*, 643 *of . . leeden*, 644 *beeden*, 649 *iayc*, 650 *gijt segt i. scerne*, 651 *Eggerijc . . Eggermonde*, 656 *bracht*, 662 *Eyn*, 664 *Al haddi t. negheene*, 666 *sinen*, 667 *eyst*, 669 *gescepen*; van 670—709 staat nog het begin, van 709—744 min of meer duidelijk het einde. Het begin is als van *A* in 670—'2, 674—'7, 679, 681—'4, 687—'91, 693—'7, 698—700, 703—'5, 707—'9; als van *K* in 673, 678, 692 en luidt in vs. 680 *Doe b.*, 685 *Ende p.*, 686 *Datte.*, 698 *Sprac*, 701 *Ick*, 702 *Het w.*, 706 *In q.*; de verzen 715—'6, 721—'2 en 735—'6 schijnen te ontbreken; 753 *soude*, 757 *quam*, 759 *docht*, 760 *leyt*, 761 *deilen*, 762 *ginc*, 763 *behendechede*, 765 *eyn cruyt . . eyne*, 767 *monde*, 768 *verstonde*, 769 *crayen*, 771 *eynen . . eynen*, 779 *te*, 786 *wiste n. wie*, 791 *of dat eyn*, 792* *Soe en is uw ghelove niet vast.* De vier volgende verzen ontbreken en 793 heeft *Hi stac d. c. in sinen mont.*

2⁰ Het fragment in *M*, uitgegeven door MONE t. a. p., is sedert 1879 verloren. Prof. GUESNON, toen bibliothecaris te Arras, heeft de eerste 20 verzen nog eens afgeschreven en leest, in afwijking van MONE, in vs. 5 *opten*, vs. 16 *hem*, vs. 15 *en.*

3⁰ De afwijkingen van *A* zijn:

1 *Fraeye historic*, 2 *er* ontbr., *Mach ic* evenals elders in *A*, 3 *stont*, 5 *Tengelen op*, 11 *Tenghelem*, 1053 *tynghelē*, 12 *op den*, 24 *v'liest*, d. i. verliest, 31, 1010, 1027 *of*, 32, 257, 262 *neemt*, 35 *Dit*, 36 *docht . . vreemde*, 37, 143, 294, 516, 572, 881, 1210 *niemant*, 248, 265 *nyemant*, zoo 1062, 1133, 1147 *yemant*, 40, 710, 771, 857, 1352 *an*, 42 *den con.*, 47 *Met dien woerde*, 50,

51, 100, 354, 432, 506, 566, 667, 794*, 1301 *ist*, 56, 168 *aertrijcke*, 63 *Dlant*, 68, 69 *totter*, 150, 1019, 1047 *totten*, 70 *nochtans heb ic*, 80 *mochs*, 83, 446 *ghepeyns*, 201, 668, 832, 1011, 1261 *peynsde*, 84 *gheyns*, 85 *So vaecte hi een luttelkijn*, 86, 329 *datti*, 95 *Met deser talen*, 116, 546 *moetti*, 117, 407, 1090, 1260, 1318, 1337 *uuter*, *uuten*, *uut*, 118, 1168 *nieumare*, 120 *borghen*, 125 *duyster*, 126 *yemants*, 129 *mit deser..gereyden*, 133 *seden*, 134 *deden*, 158 *luttel..hoer*, 161 *beette*, 164 *gheluyt*, 168, 275, 323, 470, 585, 689, 1151, 1168 *als*, 169 *wort*, 170 *verlossen alle gader*, 172 *wert*, 173, 199, 278, 298, 308, 554, 783, 855 *aen*, 379, 1127 *aene*, 176 *Si sloegen u dies haddi geere*, 178 *Ontfinc di*, 187 *duemsteren*, 190 *keer ic*, 191 *gedochten*, 196 *daen*, 200 *Dweder*, 205, 410, 574, 1118 *hoer*, 212 *horen anxte is*, 228 *herde onbekant*, 235 *niewers gedueren*, 240, 508, 1309 *wildernissen*, 242 *ondraghen*, 249 *bisscoppen*, 255, 944 *steect*, 256 *op die heyde*, 261 *Daer hi die*, 264 *sinen..is menichfout*, 268 *woudic*, 281 *dors*, 285 *hem en was*, 292 *avonturen*, 293 *weet ic*, 294, 711, 883 *tis*, 295 *alven yet*, 297 *Tis al swart peert ende man*, 299 en 300 staan in omgekeerde volgorde, 303 *swarten*, 309 *sijn*, 313 *Van steenen ende goude*, 318 *scone*, 324 *had*, 328 *aldus*, 345 *kennen*, 350 *werp*, 354 *rijt*, 355 *hier* ontbr., 363 *u*, 370 *veel.. langhen*, 374 *coemt..miskief*, 382 *met deser*, 383, 388, 678 *orssen*, 388 *gaer*, 393 *swerte*. 405 *soe*, 408, 719 *gheluyt*, 411 *scarde*, 412 *eggen*, 419 *voor..hilt*, 695, 1315, 1412 *voor*, 420 *hien*, 426 *swaert*, 427 *anxtelic*, 435 *W. m. s. i. nu v.*, 446, 527 *menichvout*, 450 *een*, 451 *Heer..des*, 464 *Segt..segh*, 466 *derf*, 472 *Heere*, 473 *herde saen*, 474 *besten*, 480 *den sin*, 481 *dencken*, 486 *Tgoet*, 487 *eyst*, 492 *en en hebdi gheenen*, 498 *hiete*, 507, 534, 579, 660, 1012 *heb ic*, 510 *moetent..luden*,

524 *brenct*, 529 *om av.*, 530 *enen sueren*, 532 *voren*, 537 *segt*, 547 *begheerde*, 550 *poente*, 551 *door*, 558, 1356 *heb*, 567 *Ghehieten*, 569 *cluysn*, 572 *ghemaken*, 581 *die ic*, 584 *hulpe*, 586 *peert*, 592 *haddens wijs*, 607 *maer* ontbr., 610 *selt*, 612 *mochten luttel d.*, 623 *mi* ontbr., 635 *mochti*, 643 *yewers .. leyden*, 644 *beyden*, 647 *Gheerne .. behindichede*, 650 *Mē*, d. i. Men, 651 *Theggericx*, 662 *herde*, 664 *en*, 665, 693, 1283 *luttel*, 667 *selen*, 671 *sijn*, 680 *beette*, 686 *Dit is .. ambocht*, 689 *sulcke*, 691 *volchdde*, 694 *moechdi*, 698 *wil ic*, 699 *seyti*, 700 *dunct*, 716 *dore*, 718 *hoer orssen*, 720 *die* ontbr., 725 *vraechde*, 726 *tsmeesters*, 727 *dede .. sulc*, 729 *beseghen .. sulcken*, 738 *door*, 739 *ijser ave* [1]), 747 *leden*, 748 *conic* [2]), 750 *Hi en*, 752 *bracht*, 755 *brenghen*, 756 *ghehenghen*, 758 *onvramen*, 761 *deylen*, 763 *behendichede*, 765, 794, 813 *cruyt*, 767 *Ende deet b. s. monde*, 768 *verstonde*, 769 *craeyen;* zoo ook 797 *craeyde* en 801 *crayt;* 772 *seide*, 778, 791 *oft*, 778 *nu* ontbr., 782 *bedrogge*, 783 *hovden*, 793* *denct*, 792 *hoort*, 793 *inden m.*, 802 *winde waeyt*, 803 *Is die coninc niet hier bi*, 804 *het fy*, 809 *sals*, 815 *ende*, 816 *verlost*, 817 *Hi en mochs*, 819 *dunct*, 820 *Dat ic had hier te voren*, 822 *mijnre weet*, 825 *coemt*, 830 *heb u cruyt*, 831 *en hare*, 837 *beheyndichede*, 844 *yemant hoorde of*, 868, 991 *of*, 875 *sweert*, 876 *gheweert*, 884 *bemaenden .. beswert*, 891 *Vrouwen list is menichvout*, 901 *hoorde*, 902 *hielt*, 903 *brengen voort*, 914 *valschsche moort*, 917 *aenschijn*, 928 *trouwe*, 932 *weert*, 933 *sijnre vaerde*, 934 *paerde*, 935 *Totten .. die seere*, 941 *mochs*, 945 *breect*, 946 *Door ., noch door*, 949 *seiti*, 955 *al dat*, 956 *warelt*, 959 *Dat hi h. s. door w. sake*, 962 *hondert*, 964 *heer*

---

[1]) Dit *ave* zal eene drukfout zijn voor *ane*, blijkens 783 *hovden* in pl. v. *honden*.

[2]) Ook *conic* is eene drukfout, blijkens 818 *conic*.

het is, 965 *mijnre*, 967, 973 *heer*, 970 *mijn*, 981, 998, 1203, 1255 *antwoerde*, 983, 1120 *knive*, 987 *saen*, 993 *doer*, 997 *Dlange*, 1008, 1114 *tconincs*, 1009 *buerch*, 1016 *brenghen selt*, 1021, 1127, 1208 *moort*, 1022 *u woort*, 1023 *selt*, 1034 *paerden*, 1045 *deylen*, 1051 *tot s.*, 1058 *poorte*, 1062, 1168 *hoorde*, 1092, 1117 *quamen*, 1093 *selen*, 1098 *sellen*, 1106 *duchhen*, 1110 *hulpen*, 1111, 1130 *poorten*, 1119 *vant*, 1122 *leydse*, 1124 *benamen*, 1132 *leden*, 1134 *pallas*, 1136 *scamen*, 1139 *lochende*, 1148, 1230 *lochenen*, 1142 *hadt*, 1145 *Die mi*, 1149 *oerde*, 1150 *voort*, 1153 *seynde*, 1156 *herde*, 1167 *woerde*, 1170 *eenich*, 1176 *een*, 1180 *sijn*, 1189 *vele*, 1190 *desn*, 1191, 1308 *en*, 1207 *segt..brenct voort*, 1209 *Eggeric die*, 1210 *door*, 1211 *segt*, 1212 *aventuer*, 1214 *tontbeerne*, 1217 *hoordet*, 1220 *haer bloet*, 1221 *nase..ter mont*, 1226 *hanschoe*, 1229 *wilde*, 1253 *warelt gheenen*, 1253* *den c.*, 1254 *Dis*, 1256 *seght*, 1263 *onttween*, 1266 *wert..an*, 1267 *luten*, 1272 *bad..moest*, 1274 *reden*, 1280 *sijn..had*, 1281 *coerden*, 1284 *eerst*, 1286 *beette*, 1288 *doer u*, 1290 *Van...misdaden*, 1292, 1297 *misdaet*, 1294 *wreect*, 1303 *door u*, 1307 *voort an*, 1313 *sijnder*, 1317 *moest*, 1325 *crite wert*, 1335 *orsse.. aerde*, 1336 *swaerde*, 1339 *ende u*, 1341 *op die*, 1342 *dlijf*, 1345 *soudt*, 1351 *wil*, 1359 *Dit*, 1360 *meert*, 1366 *verpertijt*, 1380 *moetti*, 1388 *E. die hevet*, 1390—1405 ontbreken, 1406 *saec*, 1414 *segghet*.

Bovendien wordt *i* na of voor *e* bijna zonder uitzondering als *y* geschreven; de volkomen *e* voor *n*, *r*, *d* geregeld door het dubbele letterteeken voorgesteld; de gerekte *o* altijd door *oo* of *oe* aangeduid; voor den toonloozen klinker in *waerdich*, *menich*, *menige*, *heylighe* niet *e*, maar steeds *i* gevonden; — als gutturale media vindt men doorgaans *g*, zelden *gh*; in plaats van *sc* overal *sch*; na *l*, *n*, *r* of klinkers gewoonlijk *ck* voor tegenw. *k*; — de

koning heet *Karel*, nooit *Carel;* de werkwoordsvorm is hoogst zelden *es*, geregeld *is;* bij uitzondering *sal*, overal elders *sel;* het voorzetsel *met* bijna altijd *mit;* het voegwoord *noch* heet nergens *no; doen*, bijwoord, staat vs. 165, 197, 319, 330, 695, 751, 787, 958; in plaats van *siere* vindt men *sijnre:* 245, 253, 257, 328, 513, 1025, 1110, 1175, 1386; *mer*, niet *maer*, komt voor 243, 248, 322, 511, 516, 800, 816, 1187, 1201.

4⁰ HOFFMANN'S opgaven van *B* zijn niet zoo onvolledig, als J. [1]) en Dr. PENON, *Inl.* bl. VI, vermoedden. Hier volgt eene opgave der afwijkingen:

Vs. 1 *vray*, 3 *avonstonde*, 6 *Dlant*, 8 *Hoert*, 9 *die*, 11 *dar*, 12 *op den*, 15, 98, 209, 233, 272 *en*, 16 *ingel aen*, 17 *wert*, 18 *enghels*, 24 *Of*, 31 *Ende vaert*, 32, 257, 262 *neemt*, 36 *vreemde*, 37, 143, 248, 265, 294 *niemant*, 40 *woert*, 41 *enghel*, 42 *den con.*, 44 *my u*, 47 *Met dien woerden*, 53 *hemelsche hoghe doctrijn*, 56 *Ten e. m. i. al aertrijcke*, 58 *is v. have*, 68 *totter . . Den.*, 69 *zee*, 70 *Nochtans heb ic*, 71 *Spangien*, 72 *want*, 85 *luttelkijn*, 86 *dat hi loec*, 89 *ondaen*, 90, 363, 807, 830, 1022, 1026, 1288, 1339 *u*, 92, 150, 1019, 1047 *totten*, 95, 129 *Met deser talen*, 96 *seghene*, 100 *wesen*, 102 *had it*, 108, 159 *mitten schilde*, 109 *als*, 111 *nochtans*, 114, 125, 187 *duyster*, 115 *Varen stelen* ontbr., 117 *zalen*, 120 *borghen steynen*, 126 *iemans*, 128 *vreemt is en onbekant*, 130 *Die* ontbr., 136 *Twaren*, 138 *doer d. pallas*, 141 *Sij w.*, 146 *dede hi doer*, 147 *Sijn*, 158 *luttel*, 160 *vast*, 162 *ghesloten*, 168 *Als . . aertrijke*, 169 *wordt*, 170 *verlossen*, 172 *daerna h. wert*, 173, 199, 278, 298 *aen*, 178 *Ontfinc die h. doer*, 180 (J. 179)

---

[1]) „HOFFMANN gebruikte dit exemplaar om enkele misslagen van het eerste te verbeteren, terwijl hij er de varianten uit opteekende: of dit evenwel met de meeste volledigheid geschied is, moet ik betwijfelen."

JONCKBL., *Toelichting*, bl. 178.

Ende soe, 181 *Lazar.*, 183 *Woudt*, 190 *keeric*, 195 en 196 staan in omgekeerde orde, 200 *Dweder*, 201, 305 *peysde*, 206 *hom*, 212 *Horen*, 233 en 234 staan in omgekeerde orde, 235 *niewers*, 236 *onthieldе*, 253 *vaerde*, 254 *neemt..paerde*, 255 *steect*, 256 *op die*, 261 *die rijke luden*, 263 *selver*, 264 *Sijnen..menich*, 272 *Die* ontbr., 276 *swert*, 281 *dors*, 282 *Ende q.*, 283 *Dweers*, 284 *moeten*, 285 *ende* ontbr., 297 *Tis..paert e. m.*, 303* *vaer*, 304* *waer*, 310 *Die de*, 329 *groette*, 330 *ghemoette*, 335, 429 *Dat hi*, 343 *Hien ontrijdt*, 346 *selc*, 347, 421 *orsse*, 350 *werp*, 352 *hijen..haelge*, 354, 432, 487 *eest*, 358 *noch soe*, 360, 395, 418 *soe*, 365 *antwoerde*, 370 *hadde ick*, 374 *Coemter*, 383, 388, 678, 718 *orssen*, 385 *starck*, 386 *parck*, 398 *hielt*, 403 *op die*, 407 *huyt*, 408, 719 *gheluyt*, 410 *hoefde*, 411 *scaerden*, 412 *scarp..zwaerden eggen*, 414 *es*, 420 *hijen*, 437 *ijdelder*, *440 *int velt*, *442 *ten*, 444 *konde*, 464 *Segt..seg*, 466 *dert*, 478 *ict*, 493 *Ende* ontbr., 506, 566 *ist*, 508 *wildernissen*, 509 *twalef*, 511 *duechten i.*, 512 *armen* ontbr., 513 *levet*, 514 *hevet*, 524 *bringhen*, 526 *soudicker..af*, 529 *om avontuere*, 531 *sweerdt*, 532 *voren*, 534 *ic oec*, 543 *w. doch s.*, 547 *beghaerde*, 567 *Ghehieten*, 570 *in alle*, 579 *heb ick*, 581 *die ick*, 582 *mel* (l. *wel;* eene dergelijke drukfout komt meer voor, *wochte* voor *mochte*, *mi* voor *wi*), 584 *Had ic*, 592 *hadden wijs*, 619 *mi* ontbr., 625 *mijnre*, 626 *coem ick*, 629, 640, 739 *mocht*, 637 *hem* ontbr., 638 *met eren* ontbr., 646 *tracht*, 647 en '9 *g(h)aerne*, 650 *oft ..schaerne*, 658 *tlijf*, 683 *conic*, 684 *die p.*, 686 *Dit es..ambochte*, 698 *wellet*, 705 *antwerde*, 711 *this*, 726 *Constictsmeesters huys*, 727 *dede..sulc*, 729 *sulcken*, 749 *Als*, 755 *brenghen*, 756 *gehenghen*, 759 *docht om*, 761 *deylen en s.*, 763 *behendichede*, 767 *E. staect*, 768 *verstonde*, 786 *Maer*, 794, 813, 819 *cruyt*, 797 *crayde d. h. een*

sede, 802 *eenen*, 804 *tfij*, 809 *sals*, 813 *eyschste*, 815 *Ende* ontbr.: *Weder om in s. m.*, 819 *dunct*, 820 *hadde terstont*, 822 *mijnre*, 824 *steldi*, 825 *coemt*, 835, 937 *hijen*, *hien*, 844 *ofte*, 856 *prisen*, 871 *sulcke*, 876 *gheweert*, 891 *Vrouwen list is menichfout*, 898 *noemen*, 902 *hielt in sijn*, 903 *soudt brenghen voert*, 904, 1021 *ontdaet*, 914 *dbloet*, 920 *hantschoe*, 933 *sijnre vaerde*, 935 *Totten..die seer*, 936 *Al hom tgoet*, 943 *Tis*, 952 *sijn hoeft*, 955 *al dat*, 959 *sake*, 961 *vroem waer*, 962 *t. hondert*, *976 *dien*, 983 *oft*, 987 *Bhi soudt..saen*, 988 *eynde*, 989 *worpen*, 997 *Dat langhe*, 999 *alle.. leven*, 1009 *scheede*, 1010 *leede*, 1016 *brenghen*, 1025 *moght*, 1034 *weerdich..twee paerden*, 1035 *dair*, 1039 *Kaerle*, 1045 *deylen*, 1050 *tot synen*, 1061 *darr*, 1062 *yemant*, 1067 *ontwake*, 1074 *Daer seyde*, 1085 *Baynier*, 1087 *menighen*, 1089 *is menich*, 1097 *oft*, 1099 *Dbloet*, 1100 *sal oec E.*, 1104 *draggen*, 1111 *tsestich*, 1112 *G. wel e. halsberghen an*, 1139 *loechende*, 1148 *loechenen*, 1156 *herde*, 1167 *woerde*, 1169 *ligghen*, 1176 *een*, 1185 *ghesinne*, 1207 *brenct voert*, 1209 *Eggheric die*, 1210 *laec doer niemant*, 1214 *tonbaerne*, 1220 *bloet*, 1231 *liden*, 1253 *gheenen*, 1253* *den c.*, 1260 *ghinct mit Egghherick*, 1265 *tsijnre*, 1266 *wort*, 1290 *alle mijnen*, 1292, 1297 *misdaet*, 1308 *En wordic*, 1311 *eynde..ghebeden*, 1314 *sijns ridders g.*, 1335 *orsse*, 1338 *Hi seyde*, 1341 *op die*, 1360 *meert*, 1384 *ghewichten*, 1395 *viel*, 1406 *halp saeck*, 1414 *segghet*.

In pl. van *ende* vindt men gewoonlijk *en;* ook is hierboven niet opgegeven, dat men geregeld aantreft *doen*, niet *doe; noch*, niet *no; ghepeyns* en *peynsde; is; sijnre*, nooit *siere; mer*, zelden *maer; iemant*, *niemant;* altijd *Karel;* dikwijls *ck*, *dt*, *ue*, *oe* en hiernaast niet zelden *oi;* — *ei* wordt gewoonlijk voorgesteld door *ey;* het voorzetsel *aan* is geregeld *aen*.

DE ONDERLINGE VERHOUDING DER TEKSTEN.

Over de verhouding der teksten tot elkander heeft alleen Prof. BARTSCH in 1861 zijne meening uitgesproken [1]). Hij noemt *K* „den ältesten uns erhaltenen Text." Dit oordeel berust echter alleen op de vergelijking met *A* en *B*, zooals hij die uit HOFFMANN's editie kende. Van JONCKBLOET's uitgave van 1859 maakt hij geen melding; ook *M*, hoewel afzonderlijk reeds in 1835 afgedrukt, vergelijkt hij niet en HOLTROP's mededeeling omtrent *H* [2]) heeft hij waarschijnlijk evenmin gelezen.

Prof. JONCKBLOET, die *K* nog niet kende, legde na vergelijking van *A* en *B* [3]) in 1859 *A* ten grondslag aan zijne uitgave, maar gaf „meestal bij verschil van lezing de voorkeur aan de varianten, die de ms. fragmenten (van *M* en *H*) hem aanboden [4])."

Een volledig en nauwgezet onderzoek naar de verhouding der verschillende teksten, dat Dr. PENON t. a. p. te recht noodig oordeelde, is dus nog niet ingesteld. Ik wensch dit in de volgende bladzijden te doen en wel zoo, dat men tevens in hoofdzaak met alle lezingen bekend wordt.

---

[1]) *Über Karlmeinet*, bl. 388.

[2]) *Alg. Konst- en Lett.bode*, 1840, II, 180.

[3]) Zie de *Toelichting* tot zijne uitgave, bl. 179.

[4]) Uit zijne aant. op vs. 559 schijnt af te leiden, dat JONCBL. de lezing en zelfs de spelling van *M* voor de oorspronkelijke hield.

I. De verhouding van de incunabelen *A*, *B*, *C* en de boven als *D* en *E* aangeduide tot elkander en tot *HMNK*.

ABCDE vertoonen overeenkomst op de volgende plaatsen, waar andere teksten afwijken:

Vs. 28 *levens. MK lives.* [1])

39, 40 (*Hi was in menegen ghedochte,*
Wie daer die boetscap brochte. MK) ontbr. in *ABCDE.*

61 *mijn lant. MK mijn*[*s*] *selfs lant.*

77 Waer om ontbiedet mi *dit* God?
M Ende waer omme ontbiedet mi God?
K Ind war umb enbut mir got?

89 Voor *Heer Coninck* heeft *MK* alleen *Coninck.*

Na vs. 93 staat nog een vs.: *Al hebdijs nu groot ongerief,* dat in *MK* ontbreekt.

94 *Het sal u namaels wesen* (*worden*) *lief.* Dit vs. luidt in *M*: He*d*en [2]) *meer, dats Gode lief,* in *K*: *Synt id Gode is leyff.*

126 *yemants. MK ander*[*mans*].

140 *Noch poerte. MNK No*[*ch*] *dore* (*dure K*).

157 *poortiere. MK portenere, N portenare.*

165 Doen sat hi *in sijn* ghereyde. *M* heeft *op in, K up, N* Doe sat hi *op sijn ors* ghereide.

179 (*Ende braect die helle daer naer. NK*) ontbreekt.

182 *Daer hi lach. NK Die lach.*

189 God *ende* Vader. *NK* God, *gheweldich* Vader.

192 *henen varen* (*E gaen*). In *NK* ontbr. *henen.*

Na vs. 302 herhaalt *ABCDE* nog weer 285—'6:
Seghende hi hem ende was in vare (*vaer*)
Ende waende dat die duvel ware (*waer*).

Na vs. 414 ontbr. twee vss., die in *K* 379, 60—'1 voorkomen, „und eine gute Ergänzung bilden" (BARTSCH, *Über Karlm.*, s. 84):
Hey brenget mich in sulche noit,
Mir en helpe dan got, ich blyven doit.

---

[1]) Bij *K* vermeld ik gewoonlijk de schrijfwijze niet.

[2]) Zie Prof. DE VRIES, *T. en Lb.*, IV, 56.

420 *manlic. K vil na.*

472 Heer[e] *antwoerde* Elegast. *K* Here *ich heyschen* Eligast.

481 *veel te lanck. HK al te l.*

488—'9 *Nu segghet mi* [*voert*] uwen name
Ende hoe [*dat*] ghi u gheneert.
HK Ghi hebt mi gheseit uwe[n] name,
Nu segt mi wies (*wes*) ghi u ghenert.

492—'3 *heb di* [*oeck*] *gheenen* toren
Ic sal u so vele [*B u wel, C u mede wel, DE u oec wel*] *b.*
HK crijchdijs (*kregent irs*) *niet meer* (*nummer*) toren
Ende ick sels u [*al*] *soe vele berechten.*

495 *al* ontbreekt uit *HK:* Ende *al* sonder evelen moet.

496 *In* [*dien*] *dat ghi my maket vroet.*
HK Indien dat ghi dit vor mi (*K durch mich*) *doet.*

498 Heere *ic hiete* (*heete*[*e*]) Elegast. *HK* Here *antworde* E.

506 *Ic salt segghen* al ist [mijn *DE*] scande. *HK Ic salt u s.*, enz.

520 *Waer* (*A Daer*) *icse* [*al*(*le*) *CD*] *can betrapen.*
H En can ghehelpen hare cnapen.
K En en kunde neit gehelpen ir knaeffen.

Na vs. 522 heeft *H* nog: *Noch gheen slot soe vast.*
Heer sprac Elegast.
en *K*: *Off ouch ir sloss so vast. Her sprach Eligast.*
Deze vss. ontbr. in *ABCDE.*

524 *Ic. H In, K Ich en.*

536 *nacht. HK dach.*

544 *Die coninc* pensde. *HK Doe* pensde *die coninc.*

553 Coninc *tot* Elegast. *HK* Coninc *her* Elegast.

558 *so vele goets. HK goets so vele.*

560 *waerlic* komt in *HK* niet voor.

568 *Ik. HK Ende.*

575 [*Ick*] *en weet gheenen armen man. H In late gheyn man, K Ich en laissen en geynen man.*

580 *Ende hebbe gheleyt nauwe laghen. HK E. h. g. menige dage.*

583 *Eer emmermeer* [*CDE ymmer*] *morghen vroe.*
HK Ee[*r*] *emmer quame morghen vroe.*

589 *Al hadden wijs* een [groot] deel. *H Mochte wijs hebben* eyn deyl, *K Mocht wirs haven* eyn deil.

592 *vijf hondert. H* xc, *K zeyn.*

595—'7, die in *HK* voorkomen, ontbreken hier.
H Ende hi es qualike bejaecht.
Siet Elegast, wats u behaecht.
K Ind hey is ouel beiagett.
Seit Eligast: wa id uch behaget.

601 *Dan. HK Dat.*

609 *seide. HK sprac.*

612 *Het mochten* (*CDE mochte hem*). *H Hem mochte, K Eme mag.*

624—'5 *Ik sel hem* [*nochtans CDE*] *al mijn leven*
Goet vrient sijn na mijn (*mijnre, mijnder*) *macht*
H Ick sal hem wesen al mijn leven
Ghestade vrunt na mine macht.
K Ich sal eme al myn leven
Stede vrunt na mynre macht.

627 hi is [*een BCD*] *gherechtich h. H* hi es *mijn gherechte h.*, *K* id is *myn rechte h.*

632 *Was hi blide. H Pensde hi, K Do dachte hey.*

638 *A* Hi *souder* mit eeren *sijn daech op* leven,
C Hi *souder wel sijn daghe af* leven,
DE Alle sijn daghen soude hi *daer wel af* leven,
B Hi *souder sijn daghen wel of* leven.
HK Dat hi met eeren *mochte* leven.

644 *tgoet. HK goet.*

646 *sijn beste cracht* (*B tracht*). *H sine macht, K alle s. m.*

652 *Daer* moghen. In *HK* ontbr. *daer.*

656 *ghebrocht* (*ghebracht*). *HK bracht.*

657 *Ende. HK selve*[*r*].

668 *Die coninc pey*[*n*]*sde. H Doe pensde die c., K Do dachte Karlle.*

669 *Na dat. HK Na dien dat.*
673 *Dus. HK Daer (na).*
678 *Op haer orssen wel ghestelt. H Luttel . . ., K Eyn wenych me dan eyn gezelt.*
685 *Hi. HK Ende.*
694 *horen. K wunder horen.*
698 *Elegast sprac. H Sprac E., K Da sprach E.*
758 *der onvramen (BC der on vrame, D baer onrame, E dat onrame). H sine vrame.*
765 *Die (Hi) was minlic (minnelyc) ende mate.* [1]
K Id en was neit cleyne dan maesse.
772 *Ende. H Die, K Sy.*
774 *Hoe. HK wat.*
777—'8 *Ic ben verraden na mijn ghedochte*
Oft mi verleyt [nu BCD] alfs (E also) ghedrochte
(D E bedrochte). Deze beide vss. ontbreken *HK*.

Voor vs. 792 staan nog twee vss.,
(Mi dunct dat ghi mi saghen telt,
Waer toe ist goet, dat ghi mi quelt?)
die in *HK* ontbreken.

793 *in den mont. HK in sinen mont.*
808 *heden. K beyde.*
904 *die valsche (valschsche, valche) moort.* Het adj. ontbr. in *NK*.
905—'6 *NK Alse dit die vrouwe hoerde,*
Si antworde na den woerde.
In *ABCD(E)* ontbr. deze vss.
926—'7 *Daer hi alle die ghene mede (D. hyse alle mede)*
Slapen de deende die vrouwe (BCD S. d. die daer waren).
N D. h. mede slapen dede Egg' en sine vrouwe,
K Ind sprach wort da mede he dede
Slaeffen Eckerich ind de vrauwen.
930 *ontstal. NK stal.*

---

[1]) Zie Prof. VERDAM, *Tijdschr.*, I, 125.

936 *Al om. N om al, K Umb alle.*
951 *gaen. NK weder gaen.*
953 *doden. N doet steken, K erstechen.*
955 *NK* hebben *niet*, dat in *ABCDE* ontbreekt.
957 *NK Ende ic.* In *ABCDE* ontbr. *Ende.*
971—'2 ontbreken. *K Ind was ouch in gudem waene.*
Nu bin ich leider dis allet ane.
1008 [*Want BCDE*] *tconincs doot is ghesworen.*
K An den de Karlles doit hadde g.
1040 en 1051 *dam* (: man). *K dan.*
1172—'4. Hiervan hebben *ABCDE* alleen:
Hiet (*ABC hi*) *ende beval.*
1233—'51 ontbreken; vgl. JONCKBLOET, *C. ende El.*, bl. 202.
1260 ghinct (A ghinc) *met E.* In *M K* ontbreekt *met.*
1262 *M Na dat hem g. K Na deme dat eme g.* In *ABCD* ontbreekt *hem.*
1327 *hi en seide. K hey en saende.*
1360 *ABC* leet *: meert*, *DE* leyt *: beyt. K* leyt *: meit.*
1368—'76 luiden in *ABCDE*:
Noyt op eenen (*DE eenighen*) *dach*
So (*DE Also*) *fellen strijt tusschen hem tween,*
Als si hadden [*al AB*] *in een.*
Dat [*en*] *is* (*B Dats*) *loghene gheen* (*AC Dats l. ne geen*).
Hiervoor heeft *K*:
So starcken stryt up eynen dach.
enz. (Zie *K* 394, 2) tot
Hey was hertzoge alzo voren.

Blijkt uit bovenstaande plaatsen, dat *ABCDE* groote verwantschap hebben, nog nauwer hangen *BCDE* te zamen, zooals kan worden opgemaakt uit de volgende vss.:

BCDE 4 *Dat coninc Karel. AMK Dat Karel.*
5 Tinghelen *al* opten Rijn. In *AMK* ontbr. *al.*
15 *Doen hi* [*al*] *daer lach ende sliep. AMK Daer die coninc l. e. s.*

17—18 *Soe dat die coninc wert in waken* (*B w. ontwaken*)
Bi des enghels soete spraken.
AMK So[*e*] *dat die coninc ontbrac* (*K erschrack*)
Bi den woorde[*n*] *die denghel sprac.*

26 So *sal* u evel *sijn* ghesciet. *AMK is.*

35 Dit verhoorde *aldus* die coninc. In *AMK* ontbr. *aldus.*

47 Met dien *woerden. AMK woerde.*

53 Ay hemelsche *hoghe doctrijn.* In plaats van de beide laatste woorden hebben *AMK drochtijn.*

54 Wat noede soude mij *nu* sijn. In *AMK* ontbr. *nu.*

58—59 Die [al]so rijck *is van have,*
Hi moet mi sijn onderdaen,
AMK: Die so[e] rijc *sijn* [*K sy*] *van haven,*
Sine (*A Si*) *moeten* mi sijn onderdaen.

61 *Want mijn lant* [dat] is [so] groet. *AMK Mijn* [*s selfs*] *lant..*

64 *Daer toe Colen* op ten Rijn. *AM Tote Colene* (*Coelne*).

65 Ende tot R. *also* voort. In *A* ontbr. *also*, *M* heeft daarvoor *al.*

66 *Ghelijc* den keyser toe behoort. *M Als*, *A Alst.*

76 Te stelen *nu* allendich man. In *AK* ontbr. *nu.*

84 *Hier* (*B Haer*) *ende daer*, evenals *K. M Harentare*, *A Hare tale.*

89 *Heer* coninc, so sijdi *seer* ontdaen. In *MAK* ontbr. *seer*, in *HK* bovendien *Heer.*

92 Sprac *totten coninc* als die wijse. *MA coninc doet.*

95 Met deser talen voer dinghel *van* dan. In *MAK* ontbr. *van.*

105 Beyde borch (borghen) ende *daer toe* lant. In *MAK* ontbr. *daer toe.*

109 *Als die ghene* die niet en heeft. *A Als een*, *K Gelich eyme.*

111 Dat ware *nochtans* mijn wille bet. In *AMK* ontbr. *nochtans.*

112 *Oft dat ic verloren hadde een let. A Dan ic ghevanghen ben int net*, *M* l.: ...*n ic ghevanghen ben int net*, *K Dat ich gevangen wer in eyn vas* (: das, *l.* bas).

114 *Te*[*r*] *duyster nacht* [*al*] *sonder sparen. AMK Sonder enich* [*langer MK*] *sparen.*

115 *Oft daer omme* God verwercken. *MA Varen stelen oft.*

118 *Sonder sprake ende verhalen* (*vertalen E*). *A Sonder nieumare ende tale*, *M* l.: *ond .... ende tale.*

122 Den ridderen ende den *jonc*heeren. In *AK* ontbr. *jonc*, *M* heeft daarvoor *hoghen.*

127 Moet *nu* varen in een [*ander DE*] lant. In *AM* ontbr. *nu* en *ander.*

130 *Coninc Karel ende hem cleeden. MNA Die coninc Karel* (*Karle*) *ende cleyden.*

131 Met sinen *dierbaren* ghewaden. *MNA dieren.*

135 Ten bedde *al* daer hi lach. In *AMK* ontbr. *al.*

141 *Sy* waren teghen hem ontdaen, evenals *K*. Maar *AMN* lezen *Sine.*

158 Die [seer] luttel wisten dat *hiere. AMNK haer here.*

162 Die poerte die *ghesloten* stoet. *AMN besloten.*

166 *Coninc* Karel ende seyde. *AN Die coninc.*

172 Ende *daer* na hem wert gheboren. *AMN dat.*

176 Ende sloeghen u *oec* (*BC harde*) *seere. NK dies hadden si ghere*, *A dies haddi geere.*

183—'5 *Woudt verwecken* vander doot,
Ende vanden steenen *maken* broot,
Ende vanden water *maectet* wijn.
AN 183 heeft *Verwecket Here*, 184 *maket* en in 185 ontbr. *maectet*, evenals bij *K*, die in vs. 184 *machdes*, in 183 *Erweckdes* leest.

195—'6 staan in omgekeerde volgorde, vergeleken met *ANK.*

204 Die den lieden *al* met liste. In *AK* ontbr. *al.*

227 *Dat ic hem nam* borch ende lant. *A Beide* borch ende lant, *K Beyde* burge ind stede.

231 *Kinderen ende knapen een* [*groot*] *ghetal. A Ridders*, *serianten een ghetal*, *K R. ind knechte e. guet g.*

232 Die ic *te samen onterft hebbe al. AK heb onterft al.*

234 *Ende volghen hem .... AK Nu volghen si hem ....*

249—'51 *Noch bisschoppen noch* canoniken,

Abden (Abten), *prioers ofte* moniken,
Dekenen ende *daer toe* papen.
AK Bisscoppen ende canoniken,
Abden ende moniken (Ebde noch monche),
Dekenen ende papen.

253 *Ofte* [*die*] *comen* in sijnre vaerde[n]. *AK Comen si* in sijnre werde (verde).

272 *Coninc Karel* en[de] heeft verhoert. *A Die coninc*, *K Karlle.*

274 *Ghewapent in der selver* (*B den selven*) ghebaren. *A In der selver*, *K In der selven.*

275 *Als een ridder die wil sijn verholen* (*B Als die rideer w. s. v.*). *AK Als die* (*K hey*) *riden wil verholen.*

277 Swart was [*sinen*] *helm ende* [*daertoe*] *scilt. A helm ende schilt*, *K syn helm ind schilt.*

279 Sinen halsberch mochtmen *diere* loven. In *AK* ontbr. *diere.*

287 Om dat hi *so swart was over* al. *A* Om dat hi *was so swart* al, *K* Durch dat hey *was so swärt* al.

291 [*Ick*] *en sal* [*niet*] *vlien* .... *AK* [*Ich*] *en vlie.*

295 Waer hi van Gods *weghen* yet. *AK* [*h*]*alven.*

296 *Over al en waer hi* (*H. e. w. o. a.*) [*so*] *swart niet. A Hi en ware so swart niet*, *K So en were hey s. s. n.*

299—300 staan in omgekeerde orde.

312 *Van* [*ghe*] *steenten lichten* (*D blinckten*, *E blinckende*) *si* als den dach. *A Si verlichten* als den dach, *K Sy luchten* as der claer d.

313—'4 ontbreken.

316 Die [al] sulcke wapen *hevet* (*hadde*) an. *A* Die s. w. *droech* an, *K* Der s. w. *draget* an.

325 Hielt *doen* stille ... *AK hi.*

328 Ende sijnre talen *oec* vermijt. In *AK* ontbr. *oec.*

329—'30 *Ende dat hy my* [*oec*] *niet en groette* (*groetede*),
Doen hy my [*al*] *daer ghemoette* (*ghemoetede*).
A Datti mi niet en groete, *Doen hi mi ghemoete;*
K Ind mich neit engroete, *Do hey mir gemote.*

331 *Daer toe* om gheen dinc en vraghet. *A Ende*, *K Noch.*

337 Teghen den coninc *bi verrade. A die ic ontrade*, *K den ich entrade.*

367 *Ic en wils* (*wilt*) *u niet berechten. A En wistu hoe berechten*, *K Ich en weis is uch we bereichten.*

381—'2 *Dat hi* (*E die*) *coninc Karel was*,
Si worpen omme doer dat gras.
AK Dat hi ware die coninck.
Si worpen omme met deser dinck.

389 Manlyc *ginghen* si ten swaerde. *A vinghen*, *K greyffen.*

411 *Vol van schaerden ende van vlegghen. A Ende ontfingen scarde ende vlegghen*, *K Si intfeyngen scharden ind vlecken.*

415 Sal ic liden *hier* (*hier* liden).... In *AK* ontbr. *hier.*

422 Tusschen hem beyden was *cleynen vrede. A gene vrede*, *K geyn op halden.*

437 Want *ic nu ben ijdelder* hande[n]. *AK ic ben ydelre.*

438 Doen docht den coninc [*dat*] *wesen* scande. In *AK* ontbr. *dat wesen.*

439 *Eenen* te slaen die voer hem helt. *AK Op eenen* (*den*).

441 In twee stucken *al daer* ghebroken; *aldaer* ontbr. in *AK.*

449 *Sprac die coninc sonder saghe. AK* [*Do*] *sprac Karel die coninc.*

450—'1 ontbreken.

453 *Oft ghi en segt mi* wie ghi sijt. *AK Hoe ghi hiet of* wie (was) ghi sijt.

485—'6 ontbreken.

488—'9 Nu segt mi *voert* uwen name
Ende hoe *dat* ghi u gheneert
De cursieve woorden ontbreken in *A*. Over de lezing van *HK* zie boven, bl. 12.

491 Ende bi hem selven *oec* te voren. In *AHK* ontbr. *oec.*

495 Ende sonder *eenich*[*ghen*] evel[en] moet. *Eenich*(*ghen*) ontbr. in *AHK.*

499 [*Ick*] *en wils* (*wilt*) [*u*] *niet langher helen. AHK En* (*In, Ich en*) *wil* (*wils, wil is*) *u* (*ach K,* l. *uch*) *niet helen.*

504—'5 Ende mi [die coninc] hadde *al* (*al* hadde) verdreven
Coninc Karel uut minen lande.
In *AHK* ontbr. de cursief gedrukte woorden.

507 So heb ic mi *daer na* onthouden. In *AHK* ontbr. *daer na.*

511 M[a]er so *veel duechden* (*duechten*) isser (is daer) an. *AHK* hebben alleen *vele.*

519 *Proe*[*f*]*sten ende daer toe papen. AHK Dekenen ende* (*K off*) [*rike H*] *papen.*

524 Ic *sal* [*da*]*t bringhen* in mijn ghewin. *AHK brinct* (*brenct*).

537—'62 komen na vs. 593 in *AHK.*

545—'6 God *die* heeft mine bede ghehoert
Ende wil mi beraden voert.
In *AHK* ontbr. *die,* en staat in het laatste vs. *Nu moetti* (*Nu moet hi, Nw wyl en*).

563—'4 ontbreken.

571 Ic stele *in* alderhande sake[n]. In *AH* ontbr. *in.*

582 *Hi soude mi* wesen wel [on]ghereet = *K,* maar *AH Hi souts wesen.*

585—'6 ontbreken.

591 Daer mi *die weghen* [*wel*] sijn kont. *A die eyghenoot, H die jeghende, K id wael.*

594—'6 ontbreken.

597—'9 *Nu segt mi ridder, oft ghi*[*t*] *te nacht*
Wilt wesen ghesellen in mijn bejach[*t*]*?*
Dat wij te hoep sullen bejaghen.
HK Willen wir omme doen onse macht (in *A* ontbr. dit vs.).
HA Ende (*A Laet ons*) *ghesellen sijn te nacht, K Ind synt gesellen up dese n. AHK Dat* (*Wat*) *wi*[*r*] *connen bejaghen.*

604 *Ende in wat stede*[*n*] segt mi [nu] dat. *HK Lieve vrient, A Lieve gheselle.*

605—'6 ontbreken.

607—'8 *Eer ic vare wil ics* (*ic des*) wesen vroet,
Oft ic en volghe u niet eenen voet.
AHK [*Maer*] *ic wil*[*s*] wesen vroet,
Eer ic u volghe eyne[n] voet.

610 Ick sal[t] u *liever* berechten dan. In *AHK* ontbr. *liever*.

619 Hi seyde: dat *moet God* verbieden. *AHK moet mi God.*

636 *Behoudelijck tot sijnre eeren. AK* [*Ungestolen*] *behouden sijn*[*der*] *eeren.*

662 *Lant en*[*de*] *sant* [*ende*] *alle* (*B menich*) *dinck. HK Eyn* (*Syn*) *herde scone dinc, A Herde menich s. d.*

663 Beyde *borghen ende groot leen. AHK borch* (*burch*) *ende leen.*

675 Te stelen Eggherics *groten* scat; *groten* ontbr. in *AK.*

684 *So hijt* (*hi dat*) *aen die* (*den*) *ploech daer vant. AK Dat hi aen die* (*dem*) *p. vant.*

687 *Wie dat* graven wil[t] in borghen. *AK Die.*

689—'91 *Ende sulcke dinc te hebben voren.*
Hi sadt op ende sloech met sporen
Sijn ors ende volchde na Elegaste.
AK Sulcke dinc als hem (*hey*) *bedorste.*
Doe sat hi op al sonder vorste
Ende volchde Elegaste.

693 *Want hi was een luttel* [*te*] *voren. AK Die een luttel* (*en wenich*) *was* [*zo*] *voren.*

695 *Als* sij quamen voer die veste. *AHK Doen.*

704—'5 Het quam al *toe* bi desen man.
Die coninc antworde *hem ter* talen.
In *AK* ontbr. *toe* en staat *na dier* in pl. v. *hem ter.*

711 Elegast seyde: tis (this, het is) mi *oec* lief. In *AK* ontbr. *oec.*

713 *Ick sal dat cortelic*[*ken*] *wel verstaen. AK Dat sal ic cortelic*[*hen*] *verstaen.*

723 *Hi bracht* tcouter (den c.) voert vander (den) ploech. *AK* Tcouter [voert] vander (dem) pl.

724 ontbreekt.

727 Ic dede maken *daer na* sulc een. In *AK* ontbr. *daer na.*

739 *Ick en mochter* (*daer*) *niet gheraken ane. A Dus was ic mijns ijser ave, K Alsus wart i. m. y. ane.*

746 Elegast *wracht* (*wrochte*) [*ende*] *tvoechde hem* bat. *AK* Elegast *voechdent* (*vogede vele*) bat.

749 Al was hi groot ende *daer toe* sterck. In *AK* ontbr. *daer toe.*

758 *Want hi ontsach .... AH So sere ontsach hi ....*

761 Met hem deylen *en*[*de*] sijn ghewin. In *AHK* ontbr. *ende.*

767 Ende *staect* (*stack dat*) binnen sinen monde. *AHK deet.*

779—'80 *Elegast ghinc* [*al*] *daer hi liet*
Den coninc en[*de*] *daer hi van hem schiet.*
AK Elegast ghinc daer hi den coninc liet
AHK Ter stede daer hi van hem sciet.

801—'2 *Gheselle sprac doen Elegast,*
(*D Ic waende dat ghi coender waert*)
Ic wilde ghehanghen sijn aen eenen bast.
A Gheselle wat die hane craeyt, K G. wat gein hanen krain.
A Ic wilde mijn kele winde waeyt, K Ich wil myn hoefft aff laessen slain.

820 Dat ic hadde *terstont* [te] voren. *AK hier.*

822 *Bi mijnre* (*sijnre*) *wet het dunct mi scande. A Bi mijnre wet dat mach mi anden.*

824 Ende seyde: steldi (steelt ghi) [oec] *Adelbrecht. AK over recht.*

847 Doen wilde Karel *henen* rijden. *A van danen, K danne.*

857 Daer *hinghen* [aen] hondert scellen groot (goet). *AK hanghen.*

881—'2 En[de] seyde: *Daer en mach nyemant*
In comen tsij vrient oft viant.
AK Ende seide: *Daer en mach niemant in*
Comen sijn [*noch*] *meer noch min.*

883 *Het es* [*een*] ander dinck dat u *nu* deert. *AK Tis* ander d. d. u deert.

892 Sijn sij jonc oft sijn sy *oec* out. In *AK* ontbr. *oec.*

922 *Tot* [*een*] (*Ten*) *teeken dat men soude aenscouwen. ANK Om dat hijt wilde* [*laten*] *scouwen.*

927—'8 *Slapen dede die daer waren*
En[de] sprack sijn woert *sonder vervaren.*
A Slapen dede ende die vrouwe,
N Egg' en sine vrouwe,
K Slaeffen Eckerich ind de vrauwen
AN Ende (Hi) sprac sijn[e] woert *mit* (*met*) *trouwe*[*n*].

930 *En*[*de*] *doen ontstal* hem Elegast. *ANK Doen* [*so*] [*ont*]*stal.*

941—'2 *Elegast seide: ten is mijn schult niet,*
Bi [al dat] God[e] [die] *hem crucen* liet.
ANK E. s. [*hi*] *en mochs* (*mach*) niet,
Bi al dat God [ie] *leven*[*de*] liet (*K* hiet).

945 *Ten sal* [*n*]*u breken* nemmermeer. *NK Sone brect si* (*id*), *A Si en breect.*

947—'8 Dies ben ic seker *al* (*al* seker) te voren,
Mijn herte heeft (*al*) *so* groten toren.
In *ANK* ontbr. *al* in 't eerste vs. en begint het tweede:
Si hevet (*heeft*) [*nu*] *so* (*Ind hait so*).

951—'2 *Dit wilt bewaren, want* ic sal gaen
Nu Eggheric sijn hoeft af slaen.
ANK Dit hout [*ende*] . . .; *Nu* ontbr.

961—'2 *Want hi noch vroem waer en*[*de*] *al ghesont*
Ende hadde wel ghecreghen (*ghecr. wel*) tien h. p.
AN [*Ya*] *en sidi niet al* (*gans ende*) *gesont*
Ende hebt wel X C (tien hondert) pont.

963 *Daer toe* tghereyde daer *hi om ghinc* (*ghi om ghinct*). *ANK Ende* tg. d. *ghi om ghinct.*

964—'5 *Gheselle sprac hi* (*Elegast*), *een* ander dinc
Is (*Es*, *Ist*, *Eest*) *dat* mijnre herten [*so seere*] deert.
ANK Ay, here, hets al ander dinc
Dat miere (mijnre) herten [*sere, ruwen*] deert.

967—'77 Zie J., bl. 100. *BCDE* stemmen hier in hoofdzaak overeen *A* heeft twee verzen minder, die door J. zijn ingevuld; voor 't overige zijn *A* en *K* vrij gelijk en zeer verschillend van *BCDE.*

999 Bi al[le] dat God *mi* leven liet; *mi* ontbr. *AK.*

1007 Ende *oec* wreken mijnen toren; *oec* ontbr. *AK.*

1010 [*Soe*] *salt Eggheric vergaen* te leyde. *AK Gaet mi* (*Id gee mir*) *te lieve of . . . .*

1021—'2 Die (Dese) ontdaet ende *grote moert.*
Als hi sal hooren u *ghetrouwe* woert.
AK die (*desen*) *moert; ghetrouwe* ontbr.

1032 Om dat ic *eens ghecreech ende* nam. *AK hem eens* (*hevore*).

1034 Dat cume (*DE* nau) *weerdich was* twee paerden; naar *AK gedroech.*

1037 Dats *verloren en*[*de*] teghen spoet. *AK pine.*

1044 Tot morghen op ten *schoonen* dach; *schoonen* ontbr. in *AK.*

1054 Sijn herte *en* was *niet* sonder riveel. In *AK* ontbreekt de ontkenning.

1063—'4 *Doen hi sijn* *wapen*[*e*] *af haddc BC* / *wapenen hadde af DE* ghedaen,
So was die wachter *daer* ghestaen.
AK Hi (*Ind*) *hadde sijn wapen af* ghedaen,
So (*Do*) was die wachter gestaen.

1067 Doen wert *ontwake* menich man. *A in wake.*

1074—'5 *Daer seyde hi hoet* met hem staet:
Hoe dat hi wiste wel (*DE wel wiste*) te voren.
AK Ende seide [*id en*] *hoet . . . ,* [*Ind*] *dat hi wiste wel* (*K wael wiste*).

1080—'1 Om hem *al*[*len*] *daer* te doen[e] scande,
Ja daer toe te (*be*)*nemen* sijn leven.
In *AK* ontbr. *al*[*len*] *daer* en vangt het tweede vs. aan: *Als te nemen.*

1100 *So sal oec* Eggeric als te voren. *AK* Ende.

1108—'9 *Nochtans* alle die hadden cracht
Weder *daer* ende opten Rijn.
A heeft in 't eerste vs. *Ende; daer* ontbr. *AK.*

1110 [*Si*] *wouden* [*al*] *in sconinx* hulpe sijn. *A Woude in sijnre.*

1113 *Als Egghericx volck. AK Doen E. liede*[*n*].

1117 Doen sy *voert* (*E doer*) quamen in dat hof. In *AK* ontbr. *voert* zoowel als *doer*.

1119 *Doen vant men* .... *A Men vant*, *K Ind vant*.

1120—'2 Witte halsberghe[n] *ende* [scerpe] knive.
Die ontdaet was *al* openbaer.
Men leyd[e]se *doen* ghevanghen daer. In *AK* ontbr. *ende*, *al*, *doen*.

1124 Tot dat mer (mense) *een deel hadde bi namen. A* Totdat mense *had benamen.*

1126 *Cortelic* metten (mit ter) [laetsten(r)] scaren. In *AK* komt *Cortelic* niet voor.

1128 Doen hi *ghestelt* was te voet. *A ghebeet.*

1134 Men leyden[e] *voert* in dat palas. In *AK* ontbr. *voert.*

1138 *Maer* hi en wilder *niet af* horen. In *AK* ontbr. de gecursiveerde woorden.

1139—'40 Hi loechende *al*[*le*] die ondaet,
Ende seyde: *heere* hebt beteren (*DE* goeden) raet.
In *AK* ontbr. *al*[*le*] en staat verder *heere coninc.*

1144—'5 *Noch oec* [*mede*] *gheen baroen*[*e*],
Die mi dorste staen te staden.
AK Noch [*en*] *geen uwer baroene*
Die mi op dorste staden (*Dat ir mir doerst dat up geven*).

1146 Dat ic [*u*] *soude hebben. A* Dat ic *u hadde.*

1153 Ende sende (seinde, sant) *boden na. A om*, *K na.*

1161 *letten. A lieten.*

1186 *die. AK dat.*

1192 *gaen. AK hanghen.*

1287 *Op die knien in sijn gh.*, evenals *K*, maar *AM in kniengh.*

1336 *ghinck. A vinc.*

1338 *Hi* seide sprack. *AK Ende* seide (sprach).

Voor andere plaatsen zie men nog bl. 27—'9.

Bovendien bevatten *BCDE* aan het slot een blad proza, dat elders niet voorkomt:

„VAN CONINC KARELS LEVEN ENDE DUECHT.

„Item dese voirscreven coninc Kaerle leefde int jaer [ons heren] VII C en VI [1]). Ende [hi] ontfinc sijn[e] coninclike crone tot Avion[en] [2]). Ende nae dat hi XXXIII [3]) jaer die crone van Vranckerijck gheregeert hadde (hadde gheregiert). So was hi die ierste der coninghen van Vranckerijcke, die keyser [van Romen] werdt, daer hi regneerde (*ED* dwelck hi was) XIII jaer. Men hiet hem oock Kaerle die grote om [de] grootheyt der (van) deuchden die God doer hem wrocht[e]. In sinen tiden [so] leefde[n] Tulpin[us] aerts[ch] bisscop te (van) Riemen, die vrome[n] Roelant, die stoute Ogier, ende de[n] schone[n] Olivier. Van welcken heren grote [ende] schone historien bescreven sijn. [Coninc] Karolus (Karel) was schoon[e] van lichaem, maer wreet van ghesichte. Dye lancheit sijns lichaems [4]), was VIII sijnre [5]) voeten lanck, die seer lanc waren. In sijn nederlijf was hij seer breet ende sinen buyc was bequame. Hij was grof van armen ende [van] beenen [ende] hi was die alder cloecste [ende] besoch[ts]te ridder ende (*E* daertoe ooc) die alder stercste in[t] harnas[ch] ende in wapenen. Sijn aensicht was lanc een palme ende een halve [6]), sijnen baert was lanc eenen voet [7]), sijn nase [8]) was lanc een halve voet [9]), sijn voerhoeft was lanc eenen voet, sijn oghen als der leeuwen voncken. So wien hi met opgeslaghen oghen aensach, die wert ter stont [10]) [*BC* seer] vervaert. Hi was oec [*BC* seer] milde in gaven, rechtvaerdich in sijn ordeel ende verstandel in sijn woerden. Ende in sijnen tijden hadden die heydenen die heylighe stad van Jherusalem [*BC* in] ghewonnen ende den pat[r]iarc[h] verdreven. Doen screef die patriarc[h] aen Constantijn den keyser van Constantinopolen dat hij hem te

---

[1]) *C* VI C ende VI, *DE* MCCC ende VI. [2]) *B* Avinioen. [3]) *DE* XXX. [4]) *DE* van sijn lichaem. [5]) *DE* van sine. [6]) *DE* anderhalf palm. [7]) *DE* eenen voet lanck. [8]) *DE* nose. [9]) *DE* eenen halven voet lanck. [10]) *DE* van hem *in pl. v.* ter stont.

hulpe[n] comen wilde [1]). Als[o] Constantijn den brief ghelesen hadde, [so] was hi bedocht, dat hi hem niet weder en soude moghen bringhen int heilighe lant overmits groote macht der heydenen. So dochte hi in hem selven [2]), dat hij scriven woude aen Karel den coninc van Vrancrijc [*BCD* om hem te hulpen te comen], twelc [coninc] Karel ter stont dede ende [*BCD* reysde mit groten volke tot ten keyser ende] verdreef die heydenen. Oec was hi die ghene die Galiss[i]en wan[t] [3]) ende [hi] bekeerde [dat] totten kersten ghelove. Ende hij regneerde XLVII jaer. Ende [hi] sterf [4]) salichlijc. Ende [hij] leyt begraven tot Aken in onser [*E* liever] Vrouwen kercke.

Hier eyndet die historie van den edelen coninc Karel ende den vromen ridder Elegast."

Eene nog nauwere verwantschap bemerken we tusschen *B* en *C* in de volgende verzen. *BC* heeft in vs.

30 Nu *wilt wachten u* daer of. *DE wilt u wachten*, *AM verwacht u.*

49 *Als die vervaert was ende vereent. A Als die seere was vereent*, *DE Als die hem vervaert ende vervreemt.*

56 *Ten es man* in al aertrijcke. *AM En is man*, *DE Ten is gheen man.*

259 *fatelment. AD facelment*, *E favelment.*

316 Die sulke wapene *hadde* an. *A droech*, *DE hevet.*

424 *Eenen slach ende sloech* so seere. *A Ende sloech enen slach* so seere, *DE Eenen slach* alsoe seere. *K* heeft *Ind sloge en* also sere.

509 *Daer sij twalef altoes bi leven.* In *AH* ontbr. *altoes*, *DE* luidt: *Daer si onder haer* (*hem*) *twalef* (*twaleven*) *bi leven.*

557 *hulpen. ADE helpt*, *H holp.*

---

[1]) *E* soude te hulpe comen. [2]) *DE* Soe quam in sinen sin. [3]) *E* Oec wan hi G. [4]) *C* starft.

590 Die scat *die* leyt in een casteel. In *ADEH* ontbr. *die*.
680 Die coninc *bocte* neder saen. *A beette*, *DE duycte*.
1080—'1 Om hem *al daer* te doene scande,
Ja *daer toe* te nemen sijn leven.
In *A* ontbr. *al daer* en *daer toe*, *DE* heeft *allen* in pl. van *al daer* en *benemen* in pl. van *te nemen*.
1083 Dat hi *behouden mochte* (*C mach*) sijn eere. *ADE behoude*.
1144 Noch ooc *mede* gheen baroene. In *ADEK* ontbr. *mede*.

Na 1390 heeft *BC* nog een vs. *Dus ist al besere* (*C bij seere*), dat elders ontbreekt.

Aan den anderen kant neemt men nauweren samenhang waar tusschen *C*, *D* en *E*, zooals kan blijken uit *CDE:*

3—4 *morgen stonde(n): slapen soude*. Alle andere teksten: *avontstonde: slapen begonde*.
17 Soe dat die coninc *wert* (*wort*) *in waken*. *AM ontbrac*, *B wert ontwaken*.
23 Die in hemelrike is *een* heere. *Een* ontbr. *ABM*.
27 Ghi sulter (sult daer) om[me] *moeten* sterven. In *ABM* ontbr. *moeten*.
47 Met dien woerden *doen* sweech hi. In *ABM* ontbr. *doen*.
116 Nu so moet *hi hem* ghestercken. *ABM hi mi*.
127 Moet [*BCDE* nu] varen in een *ander* lant. *Ander* ontbr. *ABM*.
138 [So *DE*] ghinc hi *daer* doer dat palas. *ABMN daer* ontbr.
139 Ten (Het en) was *doere noch slot* so goet. *AB slot n. dore*.
196 Dat niet verre en stont *daer van*. *A van daen*, *B van dan*.
212 *Haerlieder* anxt is *dicwils* groot. *AB Horen* a. i. *dicke* g.
228 Des was ic *onbecant*. *AB herde onbecant*.
275 Als *een ridder die wil sijn* verholen. *A die riden wil*, *B die rideer wil sijn*.
385 *C* Haer speren waren *beyde so* sterck, *DE beyde* haer speren waren *so* sterck. In *A* ontbr. *beyde so*, in *B* daarvoor *groot ende*.

492 Van mi en hebdijs *oec* gheenen toren. In de andere t. ontbreekt *oec*.

588 *Ghi* en soudt ons niet verjonnen. *ABH God.*

634 *Goede jonste droech* ende hadden lief. *A Goet gonste, B Goet jonde, H Goets onste.*

742 Elegast sprac: het *is genoech. AB is goet ghenoech.*

857 Daer *hinghen hondert scellen goet. ABD hinghen* (*A hanghen*) *an hondert s. groot.*

945 *Ten* (*Het en*) *sal u breken. B Ten sal nu breken, A Si en breect, N Sone brect si.*

*973 *Ende hem*. Het in *B* voorkomende *wilt* ontbr.

*974 *sal vertellen. U* (in *B*) ontbr.

*975—'6 Als coninck Karel dit *verstaet*,
Wist hi wel *dat was goeden raet.*
B verstoet: die raet was goet.

1204 *C Sijt* willecome *Elegast* in mijn hof. *DE Elegast sijt* w. i. m. h. In *AB* ontbr. *Elegast.*

*1370 Als si hadden *in een. AB al in een.*

Nog grooter verwantschap bestaat tusschen *D* en *E*. *D* en *E* kenmerken zich door omzetting in vs.:

7 Keyser was hi ende coninck mede.
30 Nu wilt u wachten daer of.
*39 Slapende waende hi dat hebben ghehoort.
119 Ende dat mi ghecost ware opten Rijn.
296 Overal en waer hi so swart niet.
301 Dat mi dese niet en scheynde.
378 Niet en woude hijs voeren onghedect.
385 Beyde haer speren waren so sterck.
392 Dat men wel mocht gaen een mile.
397 Den swarten sloech hi op den schilt.
414 Ter wapen[en] is dese goet.
474 Het en is mi niet ten besten vergaen.
523 Weet ick daer goet te crijghen in.

631 Als die coninck dit verstoet.
637—'8 Goets so vele soude hi hem geven
Alle sijn daghen soude hi daer wel af leven.
655 Den menighen heeft hi oeck verraden.
665 Luttel mocht hem [dat E] deren.
962 Ende hadde ghecreghen wel X h. p.
1020 Dan vertellet hem ende ontb.
1075 Hoe dat hi wel wiste te voren.
1087 Dat den menighen sal costen sijn leven.
1199 Als Elegast dit hadde gh.
1204 Elegast sijt willecome in mijn hof.
1214 Dat en staet mi niet te ontb.
1216 Dat Eggheric u doot heeft ghesworen.
1409 Doen gaf hem die c. Eggh. wijf.

door invoeging: vs. 13 *te* (draghen), 24 *u* (lijf), 27 *moeten* (sterven), 36 (hem) *sijn*, *40 *hi en* (hielt), 42 *tot* (ten), 44 *dat* (bevelen), 45 *hi* (ontbiedet u) *dat*, 46 *so* (hebdi), 51 *nu* (quelt), 55 *al* (so), 56 *gheen* (man), 57 *hi is* (coninck), 58 *al* (so), 97 *groten* (wonder), 100 *een* (dief), 107 *dat* (ick), 117 *dat* (ick), 119 *dat* (mi), 124 *nu* (wesen), 125 *nu* (tot), 127 *ander* (lant), 138 *So* (ghinc), 158 *seer* (luttel), 160 *al*[*le*] (vast), 175 (een) *scherpe*, *stercke* (*E*), 177 *alder* (bitterste, *E* bitterlijkste), 213 *so* (en), 214 *eenighen* (man), 234 *in* (alder, *A* al doer), 240 *oeck* (in), 253 *die* (comen), 273 (Hoe) *dat*, 277 *sinen* (helm), 285 *So* (seghende), 291 *Ick* (en), 297 *harnasch* (peert), 307 *hi* (heeft), 317 *al* (sulcken), 319 *malcanderen* (te), 361 (wie) *dat*, 365 *daer* (die), 403 *ende* (op), 408 *een* (groot), 416 (mi) *des*, 435 (ic mi) *nu*, 438 *dat* (wesen), 453 (wie) *dat*, 475 *mijn* (goet), 482 *Want* (mijn), 484 *So* (was), 499 *Ick* (en), 575 *Ick* (en), 592 (wi) *dies*, *600 *Dat* (sullen), 635 *Doen* (peysde hi), 639 (oft) *sonder*, 644 *dat* (goet), 682 *uut* (vercoren), 750 *al* (sulcken), 789 *al* (hier), 806 volgt op 801, 827 *het* (is), 836 *grooter* (sorghen), 841 *Die* (sloten), 844 *dat* (hoorde), 922 *een* (teeken), 948 *al* (so), *972 *Want* (Egg.), 994 *daer* (mede), 998 *hem* (ghereet), 1010 *Soe*

(salt Eggh. vergaen *BC*), 1013 *noch ver* (beteren), 1018 (nu) *hier* (in), 1026 *alle* (u tijden), 1028 *Al* (soe), 1031 *al* (so), 1062 *dat* (hoorde), 1074 (hoe) *dat*, 1110 *Si* (wouden) *al*, 1116 *si* (lietense), 1129 (waende) *te*, 1130 *So* (sloot), 1131 (als) *men*, 1143 *Ende* (ghi), 1157 *hi* (vergaf), 1159 (Eggherijck) *van Egghermonde*, *E Van Egghermonde* (Eggherijck), 1166 *Dat* (seyden), 1177 *gheen* (ander), 1178 (Dan) *dat*, 1181 *al* (metter), 1189 *die* (veel), 1196 *van* (der), 1198 *sonder* (noot), 1208 *groote* (moort), 1213 *seer* (gheerne), 1217 *dat* (segghen), 1258 *van* (eenen), 1266 *Al* (dus), 1268 *al* (sijn), 1276 (seyde) *hem*, 1295 *grote* (sonden), 1308 (noch) *en*, 1312 *So* (seghende), 1315 (Ende) *hi*, 1327 (noch) *hi*, 1330 *met nijt* (op), 1336 *tot* (ten), 1339 *schoone* (paart), 1343 (Het is) *al* (so), 1352 *ende eere* (aen), 1355 *Ende* (laet), 1357 (Dan) *dat*, 1360 *al* (so), 1365 *weder* (eenen), 1366 (na) *die*, 1369 *Al* (so), 1383 (hadde) *in sijn hant*, 1389 *al* (so), 1393 *al* (soe), 1396 *aen* (sach), 1398 *allen* (rechte), 1401 *wel* (helpen), 1405 *Hem* (ende), 1413 *God* (die);

door uitlating van, vs. 159, *was*, 161 *coninc*, 226 *nu*, 228 *herde*, 431 *doen*, 436 *niet*, 494 *en[de]*, 525 *onder*, 669 *daer*, 699 *seit hi*, 730 *doer*, 752 *al*, 792 *nu*, 804 *Karel*, 843 *daer hi lach*, 858 *al*, 982 *so*, 1070 *hem*, 1091 *menich* (sergant), 1092 *hier*, 1103 *Alle*, 1120 *scerpe* (knijven), 1143 *ooc*, 1146 *u*, 1172 *hi*, 1254 *u*, 1257 *en*, 1258 *van* (eenen), 1272 *dat hi*, 1295 *mi;*

door andere wijzigingen aan te brengen in de volgende vss., waar *DE* lezen: vs. 1—2 *Dit is een schoon historie ende waer*
Die ic vertellen sal hoort daer (*E hier*) *naer*,
49 zie bl. 27, 61 *Want mijn lant* [*D dat*] *is groot*, 62 *mijn ghenoot*, 84 *Hier en daer*, 93 *hebdy dies*, 165 *Doen sach hi*, 168 *op aertrijcke*, 178 *voer onsen noot*, 185 *maecte wijn*, 203 *ick die wiste*, 208 *wat si verbueren*, 223 *Dat hi*, 278 *sinen hals*, 280 *sinen wapenrock*, 281 *dat ors*, 283 *dat woude*, 286 *meynde*, 291 *voer desen*, *304 *meynde*, 305 *seyde hi*, 319 *ghemoete*, 320 *groete*, 329 : '30 *groetede:*

ghemoetede, 359 *dier met u*, 364 *Ick en wilt u*, 366 *alte menich dinck*, 385 *waren so sterck*, 396 *meynde*, 415 *Sal ic hier lijden in minen namen*, 424 *Eenen slach alsoe seere*, 440 *dat swaert*, 459 *vroe*, 463 *Doen sprack*, 487 *Hi sprack*, 493 *Ik sal u oec wel berechten*, 504—'5 *Ende mi al hadde verdreven Coninc Karel uut minen lande*, 509 *Si onder haer twalef* (*E Si onder hem twaleven*), 551 *moetic ligghen* (*E legghen*), 649 *sprack*, 662 *Lant ende sant alle dinck*, 680 *duycte neder*, 687 *wilt*, 688 *Hi moet daer toe besorghen*, 694 *Verstaet mi wel so moechdij*[*t*] *horen*, 707 *hove dat ick weet*, 710 *sal dit moeten staen*, 726 *tot desen meester*, 751 *Als si*, 758 *baer* (*E dat*) *on rame*, 769 *huylen*, 792 *hoort wat sprack*, 817 *hi en condet*, 821 *Gheloken tusschen mijn tande*, 847 *wilde Karel henen rijden*, 866 *Dat El.*, 901 *hoorte*, 912 *so boude*, 917 *onder den bedde boom*, 919 *lijffelijcken*, 933 *sijnder vaerden*, 959 *Ende seyde om wat sake*, 964 *G. s. Elegast een ander dinck*, 982 *meynt ghi dat te ontgaen*, 985 *Oft soude verstoren al*, 986 *ghedal* (*E ghedol*), 992 *dien rouwe*, 1001 *desen nacht*, 1002 *hi heeft*, 1022 *dijn*, 1034 *nau weert*, 1035 *niet dat hi mi saghe*, 1038 *segghen dat ghi*, 1055 *Dat die ghene dat w. v.*, 1059 *volck sliep al*, 1068 *hadde ghesonden an*, 1136 *Dies mocht hi*, 1140 *hebt goeden raet*, 1143 *Ende ghi en sijt niet*, 1150 *Nu comen voort die dat begheren*, 1156 *sijn houde*, 1180 *Behouden mach* [*in D*] *sijn eere*, 1185 *sprack*, 1200 *So hadde hijt* [*seer*] *gaerne ghewroken*, 1210 *voer niemant*, 1213 *sprack*, 1219 *dorste vanden*, 1225 *lijsseliken*, 1256 *m. trouwen*, 1267 *een weynich*, 1271 *bereyden*, 1286 *booch neder*, 1287 *op sijn knien*, 1292 *misdaden*, 1294 *En wilt u niet wreken op d. d.*, 1297 *om onse m.*, 1298 *Dat ic heden niet en sterve hebt mijns raet*, 1301 *mijn sonden*, 1302 *van hier te gaen*, 1303 *doer dijn duecht*, 1309 *noch in wouden*, 1315 *sijn ors*, 1321 (J. 1322) *sinen schilt op die rechte side*, 1323 *in sijn hant die sp.*, 1324 *grooten gheere*, 1328 *waert* [*niet D*] *sijn ghebede*, 1338 *sprack*, 1341 *buct op*, 1342 *dijn ors*, 1347 *So suldi dan behouden dijn*

paert, 1348 *E. antwoerde*, 1359—'60 *leyt : beyt*, 1364 *weder op sijn ghereyde*, 1400 *Wie dat u dient hi is wijs ende vroet*, 1402 *aen di.*

In *D* ontbreken vs. 391, 461—'2, 724, 1299—1300; dezelfde vss. ontbreken in *E*, waar verder zijn weggelaten vs. 36, 110, 388, 784—933, 1094 en 1255—1324. Hieruit kan worden afgeleid, 1° dat *D* of *E* niet aan de andere teksten ten grondslag kunnen gelegen hebben; 2° dat *D* niet uit *E* is ontstaan. De mogelijkheid, dat *E* bewerkt is naar *D*, wordt weersproken door de volgende plaatsen, waar *E* o.a. wel met *C* maar niet met *D* overeenkomt:

D 16 *hem aenriep. EABC aen hem riep.*

97 *dat hoorde. EABC dat hi hoerde.*

114 *al sonder sparen. EBC sonder sparen.*

200 Dweder was claer ende *daer toe* scone. *EABC daer toe* ontbreekt.

291 *voer desen. EABC doer desen.*

326 *Wie dat. EABC Wie.*

332 *DAB quaet jaghet. EC quaet goet jaget.*

393—'4 *snel : snel. E fel : snel, ABC snel : fel.*

465 *soeckende jaghe. ABCE soecke ende jaghe.*

490 *Bi alle dat mi God. ABCE Bi alle dat God.*

496 *DAB In dien dat. EC In dat.*

521 *Ick neme hemluden haer goet. EABC Ic neme haer goet.*

601 Dan sal ick *deylen, ghi* sult kiesen. *EABC deylen ende ghi.*

690 Hi sadt ende sloech met sporen. *EABC* sa[d]t op.

738 Ick en *dorste keren* doer den lachter. *EHCK dorste niet keeren.*

759 Hi en dochte *om* gheen b. d. *EABC hem.*

1151 Als die coninck *dit verstoet. EC dit wel verstoet.*

1130 Slootmen die poorten *al*temale. *EABC al* ontbr.

1102 Sij wapenden haer *al* metter noot. *EABC al* ontbr.

1180 Behouden mach *in* sijn eere. *EABC in* ontbr.

D 1200 So hadde hijt *seer* gaerne ghewroken. *EABC seer* ontbr.
1207 Dat ghijt segghet ende *brenghen* voort. *EABC brenct.*
1406 Daer en *helpt* gheen sake noch bede. *EABC halp.*
1036 Noch bi nachte noch *oeck* bi daghe. *EABC oeck* ontbr.
1046 Ick sal *die* bode sijn vander sake. *EABC die* ontbr.

De verhouding van *D* tot *E* kan dus wel geen andere wezen dan dat ze beide min of meer gewijzigde afdrukken zijn van een derden tekst, dien we, om de meerdere overeenkomst met *D* dan met *E*, *d* zullen noemen. De afwijkingen van *d* hebben we leeren kennen op bl. 29—33. Nu tevens de veranderingen, daarin aangebracht door *D*, zijn medegedeeld, zal ik ook nog vermelden de afwijkingen van *E*.

Vs. 14 *vermaren*, 35 *verhoorende*, 44 *u* ontbr., 96 *legghen*, 115 *verwecken*, 118 *vertalen*, 183 *cuyle*, 192 *gaen* (mochte), 194 *tot* (wout), 211 *ander doot*, 232 *te* en *hebbe* ontbr., 237 *om borch daertoe* ontbr., 260 *favelment*, 277 *daer toe* ontbr., 312 *blinckende*, 319 en 330 *al* ontbr., 346 *mocht*, 354 *bereyt*, 364 *wil verlaten*, 381 *Dat die con.*, 426 *twee* ontbr., 459 *dat* ontbr., 469 *salt u*, 471 *sijt* ontbr., 480 *den sin*, 499 *u* ontbr., 520 *al* ontbr., 534 *een* ontbr., 537 *hoe dat*, 538 *wie is hi*, 545 *mijn* ontbr., 562 *in grooter noot*, 575 *weet niet so*, 576 *mijn* ontbr., 626 *en* ontbr., 743 *nu* ontbr., 778 *also bedrochte*, 720 *die* ontbr., 662 *ende* ontbr., 664 *en* ontbr., *971 *mi* (naket), *973 *eer* (morghen), 997 *Dat Elegast lette was*, 1012 *op hem* ontbr., 1040 *ende* ontbr., 1045 *met* ontbr., 1117 *Doen si doer quamen*, 1126 *laetster* ontbr., 1160 *hem* ontbr., 1167 *metten woerde*, 1170 *langher te beyden*, 1190 *late hem sien*, 1218 *eenich slach*, 1325 *met ghewapent*, 1339 *u* ontbr., 1351 *te* ontbr., 1380 *laten desen strijt.*

Welke is de verhouding van *d* tot *C*? Dat *C* niet uit *d* is ontstaan, blijkt uit de menigvuldige afwijkingen van *DE.* Maar is dan wellicht *d* gevolgd naar *C*?

Uit *C* 3 *stonden*, tegenover *stonde* in *DEAB;* 33 sidt op *tpaert*, t. *op u paert* in *DEB;* 180 *swaerlic*, t. *waerlijcken* in *DE*, *waerlike N*, *waerlic A;* 187 *mindernacht*, t. *middernacht* in *DE;* 223 *ghi..cont*, t. *hi can* in *ABDE;* 259 *fatelment*, t. *facelment* in *AD;* 291 *sal niet vlien*, t. *sal vlien* in *BDE*(*A*)*K* [1]); 329 *bestreden* t. *beschreden*, in *DE* (*bescreden AB*); 357 Eer *ghi ontrijt* van hier, t. *ghi mi ontrijt* in *ABDE;* 423 *sloech noch op*, t. *sloech op* in *DEAB;* 477 Bi onghevalle *so* menich doet, t. *als* in *ABDE;* 591 Daer mi die weghen *wel* sijn kont, t. *ABDE*, waar *wel* ontbr.; *794 Waer toe *is* goet, t. *ist* goet in *ABDE;* 937 *Hi en hadde langher daer niet ghestaen*, t. *Hi en hadde daer niet langher* (*AB hadder n. l.*) *ghestaen* in *DEAB;* 962 ghecreghen *X hondert pont*, t. g. *wel X h. p.* in alle andere teksten; 982 *waendi..ontgaen*, t. *waendi..tontgaen* in *AB*, *meynt ghi..te ontgaen* in *DE;* 1038 segghen *dat* ghi doet, t. segghen *wat* g. d. in *ABDE;* 1066 *voerbaren*, t. *verbaren* in *ABDE;* 1217 *al daer*, t. *daer* in *ABDE;* 1220 *haer tbloet*, t. *haer bloet* in *ABDE;* 1222 *ende sij stac*, t. *ende stac* in *ABDE;* 1224 *ende nam goom*, t. *ende nam des goom* in *DE*, *nams goom* in *AB;* 1258 Ic *dede* slepen, t. *deden* (*dede hem*) in *ABDE;* 1338 *nu sal ic doden*, t. *sal ic u doden* in *ABDE;* 1405 *die verraders*, t. *alle die verraders* in *BDE;* moet worden besloten, dat niet *C* de grondslag is van *d*, maar een tekst, die zeer weinig van *C* verschilde, en dien we daarom *c* zullen noemen. Deze tekst was ook het origineel van *C;* hij kenmerkt zich door de afwijkingen, medegedeeld op bl. 27—'9.

De nauwe verwantschap van *c* tot *B* spreekt uit de plaatsen, waar *BCDE* overeenstemden (bl. 15—27), waar *BC* overeen-

---

1) Vgl. echter vs. 738: *ACEK* [Ick] en dorste *niet* keeren, t. *BD* Ick en dorste keren. Uit de vergelijking dezer beide plaatsen blijkt, dat *B*, *C* en *D* in 't gebruik van *niet* geen regel volgden.

kwamen (bl. 27—'8) en waar hiervóór *BDE* gelijkluidend bleken te zijn. De vergelijking der volgende vss. geeft over die verwantschap nader licht.

Ac 9 Wat *den* coninc daer ghevel. *B die.*

Ac 72 Dat ic selve *wan* mitter hant. *B want.*

c 98 Gods *gebot* ende sijn woerde (*A* Gods *ghebot* sine woerde). *B* Gods *gheboden* en sijn woerde.

Ac 39 Hi waendet *slapende* hebben ghehoort. *B al slapende.*

Ac 47 Met dien *woerde* [doen *CD*] sweech hij. *B woerden.*

Ac 102 Nochtan *haddic* liever vele. *B had it.*

Ac 154 Opt ors *datmen* mochte loven. *B datment.*

cMN 145 In vasten (N doeden) slape *alst God woude. AB als God woude.*

Ac 175 Sij staken u *met eenen* spere. *B metten.*

Ac 252 Daer hijse *kan betrapen. B kan wel betrapen.*

Ac 274 Ghewapent *inder selver* ghebaren. *B in den selven.*

Ac 276 Met wapenen swart *als colen. B als sijn colen.*

Ac 285 Seghende [*hi C*] *hem en*[*de*] *was* in vare. *B* Segende *hem hi was* in vare.

c 312 *Van ghesteenten lichten* (*D blinckten*, *E blinckende*) si als den dach. *B Van steenten lichten.*

Ac 329 [*En*(*de*) *C*] *datti mi niet* en groette. *B Ende dat hij mij oec niet.*

Ac 344 *Ic* sal (sel) proeven [alle *C*] sijn cracht. *B In* sal p. alle s. c.

Ac 406 Daer en liep (*A* dranc) doer *dat bloet. B* Daer en liep doer *dat roode bloet.*

Ac 478 *Soudict u* al maken vroet. *B Soude ic u.*

Ac 483 Als dit die *coninc verstoet. B coninc dus verstoet.*

Ac 504 *Ende mi die coninc had*[*de al*] *verdreven. B Ende mi hadde al verdreven.*

Ac 573 Den rijcken *oft* (*A ende*) *den armen. B noch oec den armen.*

Ac 615 Van sijnen scatte *daer* hi leghet. *B al daer.*

Ac 697 *Die yewaert stont* (*A stoet*) opten Rijn. *B Als yewers stoet.*

AcK 698 Elegast sprack hier *wil ick* sijn. *B willet.*

Ac 716 Daer wi *moghen crupen* duere (dore). *B crupen moghen.*

Ac 724 Doe stont Elegast *ende loech. B Ende hi loech.*

Ac 730 Daer men *mede* (*mey*) *doer soude picken. B mede soude doerpicken.*

Ac 738 [*Ick c*] *en dorste niet keeren* door den lachter. *B Ick en dorste keeren.*

Ac 745 Sij lieten die tale, sij maecten *tgat. B een gat.*

Ac 797 Echter craeyde die hane *ende sede. B een sede.*

Ac 805 Gheselle sijdij [*dus c*] *vervaert. B dus seere vervaert.*

cK 807 Doet u dinghen [of *K*] laet ons gaen. *A* Doet dat ghi seyt, laet ons gaen, *B Doet u dinghen en laet ons gaen.*

Ac 820 . . . . *te voren. B voren.*

c 824 Ende seyde steldi *Adelbrecht. AK over recht, B oec Adelbrecht.*

Ac 883 Het is (Tis) *ander* dinck dat u [nu *C*] deert. *B* Het is *een ander* d. d. u nu d.

Ac 887 Slapen binnen *drien* nachten. *B drie.*

ACNK 917 Haer aenscijn *over* tbedde boem. *B voir.*

Ac 956 Dat *die werelt* inne hout. *B die gansche werelt.*

Ac 977 Dat hem God te stelen *ontboot. B gheboot.*

Ac 1002 Dat ghi *hebt so na* ghesproken. *B so na hebt.*

Ac 1009 *Eer* ic vander borcht (*A* burch) scheide. *B Ende eer* ic vander borch s.

Ac 1082 Dat sij hem *goeden raet geven. B goeden raet wilden g.*

c 1098 Sal hem seer moeten *weeren. A* Wi sellen wel *weeren*, *B* Sal hem seer m. *verweereu.*

Ac 1105 Beyde cleyne *ende groot. B ende daer toe groot.*

Ac 1112 *Ghewapent ende halsberch an. B Ghewapent wel ende halsberghen an.*

Ac 1118 Dedemen haer *cleder of. B cleder daer of.*

Ac 1141 Dadi mi *lachter onverdient. B lachter al onverdient.*
Ac 1328 Te Gode waert *ghee[ne] bede. B gheen ghebede.*
Ac 1384 Het was sijns *gewichte* waert. *B ghewichten.*

We mogen ongetwijfeld hieruit besluiten, dat *c* niet uit *B* is ontstaan. Dat omgekeerd *B* op *c* zou berusten, wordt voldoende weerlegd door de vele plaatsen, die in *CDE, CD* en *CE* gelijk bleken te zijn (zie bl. 28—'9, 33—'4), terwijl de lezing van *B* daarvan afweek. Het resultaat kan daarom geen ander zijn dan dat *B* en *c* beide zijn gesproten uit een' tekst, die meer overeenkomst had met *B* dan met *c* en dien we daarom *b* zullen noemen. De veranderingen, die *b* gebracht heeft in den tekst, zijn af te leiden uit de plaatsen, waar *BCDE, BC* en *BDE* als eensluidend zijn vermeld.

De verhouding *A : b.*

A 2 Mach ik u tellen *hoort naer. bMK hoort er naer.*
33 Wapent *u sit* op u paert. *bMK u ende sit.*
60 Ende te minen *diensten* staen. *bMK dienste.*
81 Dat mi God *die* lachter onste. *b den, M ten* (?), *K des.*
196 Dat niet verre stont van *daen* (: man). *BK dan.*
225 Ik nam hem tlant des *was hi* heere. *bK hi was.*
226 Dat mach *hem* nu wel rouwen seere. *bK mi.*
229 Ridders *serianten* een ghetal. *b ende knapen, K ind knechte.*
283 Dwers *riden* doer den woude. *bK ghereden.*
285 *Segende hem en* was in vare. Naar *bK: Seghendi hem ende.*
356 *Ende jaecht* ende roect. *b Ende wat ghi jaecht* mi en roect, *K Ind wat ir yaget* ind wes ir rocket.
388 Dat dorssen boghen *over gaer* been. *bK Onder haer.*
423 *Ende die* swarte sloech opten heere. *bK Die s.*
433 . . . noyt *ongheval. b goet gheval, K geval.*
433 Noch nemmermeer *en sal. bK hebben* (*gekregen*) *en sal.*
435 Waermede sal ic *nu* verweeren. *bK mi.*
583 Eer *emmermeer* morghen vroe. *bHK emmer.*

A 611 Die coninc heeft so *groot een* scat. *bKH groten.*

642 *Vraechde* Elegaste das. *bHK Vraechde hi.*

650 *Men* weet niet ghi segt in scerne. *BC En*, *DEK Ick en*, *H In.*

654 Het is scade dat *gi* leeft. *bHK hi.*

657 *Ende oec mede* sinen heere. *b Ende den coninc*, *HK selve den coninc.*

682 Daer *si* den wech *hadden* vercoren. *bK hi . . hadde.*

692 *Na met* sporen vaste. *bHK Met*(*ten*).

699—700 Nu siet seyti Adelbrecht
Wat dunct u ghedaen *te recht.*
b Nu siet toe seyt [hi] Adelbrecht
Wat dunct u ghedaen nu *alrebest.*
K Nw sait, saede hey, her Albrecht
Wat uch duncke gedaen *dat best.*

712 *Sidi een* behendich dief. *bK Sidi nu een* b. d.

718 Si *bonden hoer* orssen snel. *bK bonden daer haer.*

720 Elegast *trec* een ijser uut. *b trac*, *K treckede.*

739 Dus was ic mijns ijser *ave. bK ane.*

743 Mogen wi daer *te punte* in geraken. *bK nu.*

755 Hier buten *daer* ic u sel brenghen. *bHK dat.*

781 Ende *seide hem wat* hi hadde verstaen. *bHK seide wat.*

848 *Elegast die hiet* hem ontbeiden. *bK Elegast hiet.*

895 Dat hi *des conincs* doot h. g. *bK haers broeders.*

896—'7 Ende *die te doene* waren vercoren
Soude cortelike comen.
bK die dit te doene (*K dar zo*) w. v. . . . *Souden.*

899 Hoe si *hieten wie* si waren. *bK hieten ende wie.*

920 In *minen* rechten hantscoe. *bNK sinen.*

943 Tis wonder dat *mi thert* niet en breect. *bNK mijn herte.*

992 Ghi sout des rouwen *ghenesen. b wel ghenesen*, *K schere g.*

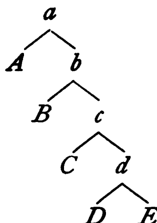
1001 Ten bleve te *nacht* onghewroken. *bK nacht niet.*

1020 Vertelt hem. *b* Vertelt hem *daer* (*dat*) (*Dan* vertellet hem), *K* Saget eme *dan.*

A 1101 Desen raet dochten *wesen* goet. In *bK* ontbr. *wesen.*
1114 *In. bK Tot* (*To*).
1115 *poorte. bK poorten.*
1125 Eggeric quam ghevaren. *b Daer na* quam Eggheric ghevaren, *K* Eckerich quam *her na* gefaren.
1147 *Door* yemant dies begaerde. *bK Waer daer* (*dat*, *ouch*).
1151 Als die coninc *verstoet. bK dit verstoet.*
1170 *beyden. bK beyde.*
1177 Hi en begeerde *ander* goet. *bK gheen ander.*
1260 Doen *ghinc* met. *bMK ghinct.*
1408 Dies *dancti onsen* heere. *bMK* Dies *d. Gode o.* h.

Met het oog op het resultaat van bl. 11—15 moeten we groote verwantschap aannemen tusschen *A* en *b:* deze kan echter geene andere zijn, dan dat *A* en *b* al weder bewerkt zijn naar eenen tekst, die meer met *A* dan met *b* overeenkwam en dien we daarom *a* zullen noemen.

Het gevondene kunnen we aldus voorstellen:

II. De verhouding van *H, a* en *K* is van dien aard, dat dikwijls *H* zich nauwer bij *K* aansluit:

H 485—'6 *Dant al* gheweest hadde sijn
Tgoet dat v*liet* opden Rijn,
K Dan id allet were gewest syn
Dat guet dat *vlesset* up den Ryn.
A Al haddet al gheweest sijn
Tgoet dat *vloyt* opten Rijn.

H 491 Van mi en *crijchdijs niet meer* toren, *K* Van mir en *kregent irs nummer* zoren. *a* Van mi en *hebdi* gheenen toren.

H 493 *Ende ic sels, K Ind ich sal es. a Ik sal.*

HK 495 *Ende al. a Ende.*

HK 498 Here *antworde* Elegast. *a* Heere *ic heete* E.

520 *H En can ghehelpen hare cnapen,*
K En en kunde neit gehelpen ir knaeffen.
A Daer icse can betrapen,
b Waer icse al[le] can betrapen.

Na vs. 520 heeft *H* nog: *Nog gheen slot soe vast*
Heer sprac Elegast.
en *K*: *Off ouch ir sloss so vast*
Her sprach Eligast.

welke verzen in *a* ontbreken.

HK 553 Sprac die coninc *Heer E. a tot E.*

HK 575 *man. a armen man.*

H 580 Ende hebbe gheleyt *menige dage*, *K* Ich haen gelegen *menchen dage. a* Ende hebbe gheleyt *nauwe laghen.*

HK 594—600 stemmen overeen, terwijl *a* geheel anders is (zie J., bl. 84).

HK 604 Lieve *vrient* segt mi dat. *a ghesellle.*

HK 607 *Maer ic* wille wesen vroet. In *a* ontbr. *Maer.*

H 612 *Hem mochte* luttel deren dat, *K Eme mag* wennych schaden dat. *a Het mochten* luttel deren dat.

H 625 *Ghestade vrunt, K Stede vrunt. a Goet vrient.*

H 632 *Pensde hi* in sinen moet, *K Do dachte hey* in s. m. *A Was hi blide* in s. m.

HK 638 *Dat hi met eeren mochte* leven. *A Hi souder mit eeren sijn daech op* leven.

a 777—'8 *Ic ben verraden na mijn ghedochte,*
Oft mi verleyt [*nu b*] *alfs ghedrochte.*
Deze verzen ontbr. in *H* en *K*.

793* en 794* *Mi denct dat ghi mi saghen telt,*
Waer toe ist goet dat ghi mi quelt?
Ook deze verzen ontbr. in *H* en *K*.

In andere gevallen vinden we echter overeenstemming tusschen *a* en *K*, terwijl *H* afwijkt.

a 521—'2 *Ic neme haar goet met liste*
En weet so vast gheen kiste.
K Ich en stelen mit mynen lysten
So we starck sint ere kysten.
H En vinde gheyn soe vaste kiste
En stele haer goet bi liste.

577—'8 luiden in *a: En name hem liever sine have*
Dan ic hem die mine gave.
in *K: Ich en neme alle syne have.*
Mit eynre male ich neman en lave.
maar in *H: Ic name hem liever van den sinen*
Die ic hem gave van den minen.

a 583—'4 Eer emmermeer morghen vroe,
Haddicker goede *hulpe* toe.
luiden in *K*: Ee ummer queme morne vro
Hedde ich eyne *helpe* dar zo.
en in *H:* Hadde icker eyne *gheselle* toe,
Eer emmer quame morgen vroe.

aK 616 *Als dit die coninc* seghet. *H Ende als die coninc dit* seecht.

A 629—'30 *Ic mochs mi scamen voor Gode*
Men mochs mi gheraden node.
K Ich moestes mich schamen intgaen got,
Ich endoens neit umb geyn geboit.
H In mochts niet wel ghenieten
Uwen raet soe willic vlieten.

A 636 *Behouden sijnder* eeren, *K* Ungestolen *behalden syn* eren. *H* Hi soude hem doen soe veel eeren.

A 756 *Hi en woudes, K Hey en woulde das. H Elegast en woude.*

a 765—'6 *Die* (*b Hi*) *was minlic ende mate,*
Hi trac een cruyt uut eenen vate.
K Id en was neit cleyne dan maesse,
Hey beachte cruyt us eyme vasse;
H Hi nam eyn cruyt uut eyne vate,
Dat daerna was te ghemate.

waar de verzen dus zijn omgezet als in 521—'2 en 583—'4.

Verder heeft *aK* 502 Ende *ic* mijn, *H* Ende mijn; *aK* 510 *Moeten*, *H Moet;* *aK* 529 voer *uut*, *H* voer *voren;* *aK* 541 *condise*, *H condijs;* *aK* 574 *achte*, *H late;* *aK* 576 *mijn* ghewin, *H mijn* ontbr.; *aK* 593 *Ten mochten* (*Id en mochte eme*), *H Hem en mochte;* *aK* 599 *Dat*, *H Wat;* *aK* 605 *stede*, *H steden;* *aK* 626 *en* com ic, *H en* ontbr.; *a* 635 *Hi* pensde (*K Ind* dachte), *H doe* pensde; *aK* 637 *Hi*, *H Ick;* *aK* 643 Oft hien *yewers* (*K eirgen*), *H Of hine;* *aK* 655 Hi heeft, *H Want* hi heeft; *aK* 680 *Die coninc beette* (*buckede*), *H Doe b*(*eette die c.*); *aK* 686 *Dit is*, *H datte;* *aK* 753 *souden*, *H soude;* *aK* 755 ic *u*, *H ic;* *aK* 757 quame, *H quam;* *H* 763 voegt weer *Want* aan het vers toe; *aK* 764 *proefde*, *H dede;* *a duchte*, *K vorte*, *H* 776 *wane;* *aK* 784 *vonde*, *H vonden;* *aK* 792 en het vorig vs. *U ghelove en is niet vast*, ontbr. in *H*.

Ook zijn er plaatsen, waar *a* het dichtst staat bij *H*:

A 473—'4 *Dat sprac die ridder herde saen*
Ten is mi ten besten niet vergaen.
H Dat . . . .
En es mi ten besten niet vergaen.
Deze verzen ontbr. in *K*.

aH 478 Soude *ict* u *al* maken vroet. *K* Soulde *ich* uch machen vroet.
bH 480 *fijn*. *K synn.*
aH 482 en 493 *so*[*e*]. *K also.*
aH 483—'4 Als dit die coninc *verstoet,*
Was hi blide in sinen *moet.*
K Als dat der konynck *al verstoent der gude,*
Do wart hey blyde in synem *mode.*

aH 490 *al dat. K alle dem dat.*

aH 497 Nu *sijts* (*H sijt*) *seker ende* vast. *K* Nu *moget irs wael wesen* vast.

bH 567 *Gheheeten beu ic* Adelbrecht. *K Ich ben geheyschen* A.

K 613—'4 Ayn hedden wirs uns pert geladen,
Id en mach eme neit schaden.

Deze verzen ontbr. in *a* en *H.* Enz.; want zoo ontbr. in *K* de vss. 513—'16 en 525—'6, die in *aH* eensluidend zijn, en zijn in *K* gewijzigd nog vs. 530, 533—'4, 541, 559—'60, 571.

Uit een en ander is af te leiden, dat *H, K* en *a* uit een gemeenschappelijken tekst zijn voortgekomen, waarvan nu eens *H,* dan *a,* dan weer *K* afwijkt. Verzen als de volgende bevestigen dit:

496 *a Indien dat ghi* mi maket vroet, *H Indien dat ghi dit vor* (l. *dor*) *mi doet, K* Dar umb *dit durch mich doet.*

529 *a Ende ic voer uut* om av., *H Ende ic voer* voren *op* av., *K Int* yaren *us op* av.

544 en 668 *a Die coninc pensde, H Doe pensde die coninc, K Do* dachte Karlle.

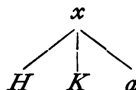
607 *a Ic wils wesen, H Maer ic* wille *wesen, K Mer ich wyl is wesen.*

623 *a* Mijn goet *ghenomen ende verdreven, H Mijn lant ghenomen ende* mi *verdreven, K Mijn lant genomen ind verdreven.*

779 *A* Elegast *ginc daer hi den coninc lict, H Hi ghinc* te coninc daer hine liet, *K Hey geynck da hey den konynck leis.*

786 *a Mer hi en wiste niet hoe naer, H Maer* si *en wiste niet wie naer, K Hey en wyste* neirgen wa.

Het hier gevonden resultaat, graphisch voorgesteld, is dus

III. De verhouding van *M, K* en *a* blijkt uit vs.:

19 *MK Hi. a Ende.*

93 *M* Heden meer *dats Gode lief, K* Synt id *Gode is leyff. a Het sal u naemaels wesen lief.*

98 *M Hi seide* Gods gebot ende sine woorde, *K Hey sprach* God geboit id in synem worte. *a* Gods ghebot ende sine woerde.

126 *M* (Al)leene sonder *ander mans* cracht, *K* Alleyne sunder *ander* kracht. *a* Alleene sonder *yemants* cracht.

Men ziet hier en verder op deze bladz., dat *MK* grooter verwantschap hebben dan *Ma* of *aK*, voor wier eenheid geen bewijzen zijn te vinden. Waar *Ma* overeenkomen, zooals bv. in vs. 98, is dit aan eene afwijking van *K* toe te schrijven.

IV. De verhouding van *N, K* en *a* blijkt uit vs.:

943 *a Tis wonder dat* mijn herte niet en breect. *N Hets wonder dat* mijn herte niene breect. *K Dat* mijn hertze neit en bricht.

en verder uit de volgende plaatsen, waar we ook *M* ter vergelijking kunnen gebruiken:

137 *a Als hi dus* ghewapent was, *N Als hi doen* ghewapent was, *K Da hey do* gewapent was, *M Ende als hi* gewapent was.

152 *aN Sonder enich* langher beyden, *MK Daer en was gheen* langher biden (*K* beyden).

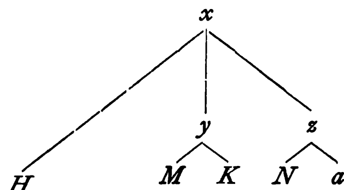
166 *aN Die coninc Karle* (*a Karel*) *ende seyde, K In gotz namen ind seyde, M Sonder enich langer beiden.*

Vergelijk nog 146, waar *AN* hebben ingelascht het woordje *al;* 155, waar *AN ghereden, M ghevaren* heeft; 181, *aN Ende ghi* here L., *K Dattu* here L.

In 179—184 heeft *aN* een anderen tijd dan *K*.

911—912 ontbr. in *aN;* in verband hiermede hebben *aN* in het voorgaande en het volgende vs. eene andere lezing dan *K*.

Al zijn de bewijsplaatsen niet talrijk, toch kan men hieruit wel afleiden, dat ook *Na* in zeer nauwe betrekking tot elkander staan, zoodat men dan voor ***M***, *N*, *K*, *a* en *H* den volgenden stamboom zou verkrijgen:

Vele afwijkingen in ***M*** komen op rekening van den afschrijver; soms van den uitgever (vgl. J., *Carel ende Elegast*, bl. 179 en boven pag. 3): *M* 4 heeft *slapende* (l. *slapen*), 18 *woorde* (l. met *aK woerden*), 26 *bevel* (l. *u evel*); na vs. 38 ontbr. twee vss.; vs. 46 heeft *Oft* voorgevoegd; vs. 62 staat *nie geen* (l. *niegh'*); 74 lascht *soe* in en heeft *alleen* (l. *allene*), 75—'6 ontbr., 81 *ten lachtre* (l. *den lachter*), 85 *wakede* (l. *vakede*, vgl. 1283), 86 leest *alsoe* in pl. v. *soe*, 102 ..*e et* in pl. v. *liever*, 103 *tgene* (*l. gemene*), 105 ..*ende* (l. *Beyde*), 112 *ben*..*stet* (l. *ben int net*), 120 is geheel verknoeid, 124 en 137 heeft *Ende* voorgevoegd, in 125 ontbr. *duyster, deemster*, 146 *sanctorum* (l. *sconinx*), 152 heeft *Daer en was gheen*, waar in de andere t. staat *sonder enich*, terwijl die andere t. vs. 166 lezen: *Die coninc Karel ende seyde*, waar *M* heeft: *Sonder enich langer beiden*, 160 *liepen* (l. *sliepen*), 1259 *Oft* (*aK Ende*), 1263 .*waer* (*aK is*), 1278 *be.* (l. *he.*), 1282 *niemen* (l. *menich*), 1283 *w.* (l. *v.*), 1397 *daer* (*aK hier*), 1410 *gader* (*aK samen*).

In den tekst van *N*, naar de uitgave van BORMANS, veroorloofde de kopiïst zich de volgende veranderingen te maken:

N 134 *wapenen*, *MK wapen*, *a wapene*.
145 In *doden* slape. *MABCDE* In *vasten* slape; vgl. vs. 160.
149 Ghinc *hi doen* met liste. *MKABCDE* G. *die coninc* m. l.
150 *hij in viste;* andere t. *hij wiste*.

157 *portenare:* here. *MK portenere.*

162 Die *dore* die b. s. De andere teksten hebben *poorte.*

165 Doe sat hi *op sijn ors* ghereide. Met al de andere teksten (zie bl. 11) zal men *ghereide* voor het subst. moeten houden [1]), zoodat de lezing van *M*, die ook in *A* 1320 en 1364 voorkomt, wel oorspr. zal wezen: Doen sat hi *op in sijn* gereide.

172 Ende dat na hem *was* geboren. De andere t. hebben *wart.*

175 *Ende* staken u m. e. s. De andere t. hebben *si.*

187 *Aen* deser deemster nacht. De andere t. hebben *In.*

190 Aen u *soe* keric mi al gader. *Soe* ontb. in de andere t.

191 Hi was in *menegherande* gh. Naar de andere t. sou hier moeten staan *menighen.*

192 Waar hi *beest riden* m. De andere t. hebben *best [henen] varen.*

193 Daer hi stelens *soude* b. De a. t. hebben *mochte.*

903 Hi peinsde hi *soude* br. v. De a. t. hebben *sou[d]t.*

920 *hanscoen:* toe. De. a. t. hebben *hanscoe.*

937 Haddi daer niet gestaen. Tusschen de beide laatste woorden ontbr. naar de andere teksten *so lange.*

939 So sere was hi *ververt.* Alle andere t. hebben *vererret.*

941 E. s.: *hi* en mochs niet. In de andere t. ontbr. *hi.*

942 Bi al dat God *ie* leven liet. In de a. t. ontbr. *ie.*

948 Si hevet *nu* so groten toren. Blijkens de a. t. is *nu* ingelascht.

950 Daer ic hedeneer af seide. Naar de andere t. is hier na *ic* het pron. *u* weggelaten.

In 950* „*En* so goet ende so scoene" ontbr. een werkw.: men leze naar *K Ens.*

---

[1]) Men weet, dat Prof. BORMANS t. a. p. er anders over dacht: „l'omission de *op* dans ses (JONCKBL.) exemplaires *A* en *B* a dû attirer son attention, mais mon fragment lui expliquera cela: le copiste de ces deux textes a trouvé *op* (sijn ors) *sitten* à côté de *in sijn ghereide* trop chargé et dans mon fragment *ghereide* est adverbe et c'était bien la pensée du poëte." Het bedoelde bijwoord heet in den *Elegast* ook niet *ghereide*, maar *ghereet.*

951 Dit hout *ende* ic sal weder gaen. In de a. t. ontbr. *ende.*
960 *Hi so sere was* tongemake. Naar *AK* te oordeelen is de oorspr. tekst *Hi ware so seere* t.

Er rest me nog iets omtrent *K* te zeggen, waarover BARTSCH, *Über Karlmeinet*, bl. 388, aldus spreekt: „Diesen Text müssen wir als den ältesten uns erhaltenen betrachten. Freilich hat der Text dieser Hs. erstlich eine Veränderung durch den Compilator (van den *Karlmeinet*) erfahren und dann ist er durch den Unverstand des Abschreibers im fünfzehnten Jh. nochmals entstellt. Aber auch in dieser Gestalt behauptet er seinen Werth als älteste Urkunde."

Dat we den 1en en 3en volzin niet onderschrijven, valt na al het bovenstaande licht te begrijpen. Daarentegen is er geen reden om den tweeden volzin te wantrouwen: we zullen de onvervalschte vertaling *k* noemen. Hierover handelt BARTSCH t. a. p. bl. 76—87; eenige aanmerkingen op zijn betoog mogen hier eene plaats vinden.

De grond der uitlating van de vss. 49—54 moet gezocht worden niet in eene „unvollständige Vorlage"; mogelijk wel „im Bestreben zu kürzen."

Ongherief lässt der Dichter des Elegast 93* in dreifachem Reime auf *dief* und *lief* reimen. Der Bearbeiter hat nur zwei Reime *dief : lief;* es ist nicht unwahrscheinlich, dass er den dritten wegen des ihm fremden Wortes absichtlich unterdrückte." Het ontbreken van dit vs. in *M* bewijst, dat *K* het niet heeft uitgelaten. Te recht wordt het in J.'s uitgave gemist: ongetwijfeld is het door *a* ingelascht. [1])

Uit *M* blijkt, dat de beide vss. na *K* 374, 36 niet door *K* zijn ingeschoven.

---

[1]) Over vss. met drie gelijke rijmklanken zie men o. a. JONCKBL., *Inl.* op den *Rein.*, bl. XXV en VERDAM, *Theoph.*, Inl., bl. 35.

De vss. 303—'4 zijn in *K* niet uitgelaten, maar door *a* herhaald. Zie bl. 57.

Na vs. 414 heeft *K* nog twee vss. 379, 60—61, die BARTSCH ten onrechte aldaar als ingelascht beschouwt: ze zijn veeleer in *a* uitgelaten. Dezelfde opm., hoewel met minder grond, geldt op eene andere plaats: „nach Elegast 470 schiebt *K* zwei zeilen ein *do sprach der swarze rittere, so mir Got unse here*, wodurch 471 schon zur Antwort Elegasts fällt." Zie bl. 58 en 61.

Uit *H* blijkt, dat de vss. 595—'6 niet in *K* na 382, 37 zijn ingelascht; evenmin de vss. 605—'6 in *K* 382, 48—'9.

De vss. 777—'8, die in *H* ontbr., zullen wel niet oorspr. zijn, waardoor de opm. van BARTSCH, bl. 84, vervalt. Zie ben. bl. 70.

Uit *AN* is op te maken, dat *K* 387, 47—48 niet uit *B* heeft veranderd, maar vrij oorspr. is gebleven.

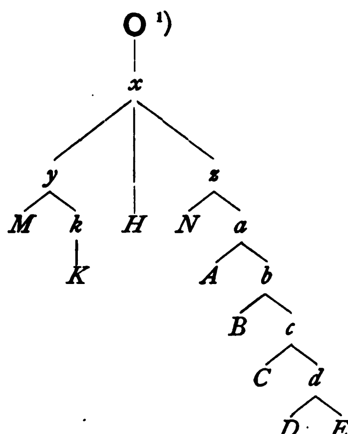
Door *N* wordt bewezen, dat *K* 388, 7—8 geen inlapsel is, maar na vs. 950 in *a* moet worden ingelascht.

Van vs. 1116 zegt BARTSCH bl. 81: „*lîden* ist merkwürdigerweise durch *rîden* ersetzt, während es bei dem Compilator nicht selten vorkommt. Vielleicht hatte schon seine Handschrift des Elegast *rîden*." Uit verschillende plaatsen blijkt echter, dat *K* voorliefde voor dit laatste verbum had: in vs. 324 is *beschreden* vervangen door *gereden;* in 384 moet *ghewapent* er voor wijken; in 734 en 1050 wordt *reit* gelezen in pl. van *voer*, en vs. 1051 (*K* 389, 41) bekomt het door eene geheele wijziging ook. Het is dus niet waarschijnlijk, dat er in 't Mnl. *riden* stond, hetwelk om de beteekenis bovendien niet oorspronkelijk kan zijn. [1])

---

[1]) Ook JONCKBL. spreekt in zijne *Aanteek.* soms minder juist over *K;* bv. vss. 49—54 heeten te ontbreken door een „verzien" van den afschrijver. *Verzien* is zeker minder de oorzaak dan wel moeite met het rijm of zucht om te bekorten. Op vs. 261 zegt J.: „het hs., waarnaar *H* (l. *K*) bewerkt werd, had *hoghe* l.; op vs. 271: „het hs., door *H* (l. *K*) gevolgd, las *vòer bet* (l. *bat*) vort;" op vs. 1192: „het vb. van *K* had *hoghe.* In pl. hiervan zegge men liever: in 261 heeft *K hoe*, in 271 *vur bas*, in 1192 *ho.*

Alle uitkomsten samenvoegende, vinden we alzoo den volgenden stamboom van onzen *Karel ende Elegast:*

[1]) Dat x eene omwerking is van den oorspr. tekst O, blijkt uit
vs. 501 *Sint dat ic was gheboren*, dat in alle t. voorkomt en niet oorspr. kan zijn. (Zie ben. bl. 58.) Hetzelfde geldt van
vss. 554—'5 Aen mi hebdi gheleyde vast,
Ghestade *vrient* ende [vaste *H*, goede *K*] vrede, waar *vrient* in pl. v. *vriende* staat.

Mogelijk zijn er meer zulke plaatsen, bijv.:
vss. 63—74, welke J. verwerpt bl. 172. Zie ben.
vss. 98, 1140, 1288, waarover men ben. de aant. zie.
vs. 217. Zie J. bl. 185.
vss. 249—260, waarover J. spreekt bl. 186 en Dr. VAN VLOTEN, *Gids* 1840, I, 47 vlgg.
vs. 322. Zie ben. bl. 57.
vss. 439—443. Zie J. bl. 190 en ben. bl. 60.
vss. 504—'5. Zie ben., bl. 62.
vs. 810. Zie ben. bl. 71.
vs. 1189: Om onsen wille (Durch uns ind *K*) [die *DE*] *vele* vermach, waar zoowel J., bl. 201, als VERWIJS, *Bloeml.* het „onzinnige" *vele* door *al* vervangen. Zie ben.
vs. 1271. Zie ben. bl. 80.

TEKSTVERBETERING.

Resultaten, in 't vorige hoofdstuk verkregen, zijn o. a.:

1⁰ dat noch *A*, zooals HOFFMANN en JONCKBL. hebben geoordeeld, noch *K*, wat BARTSCH onderstelde en PENON wenschte nagegaan, aan de uitgave ten grondslag kunnen worden gelegd;

2⁰ dat alleen bij overeenstemming van *aKH* met volkomen zekerheid *x* kan worden bepaald;

3⁰ dat overeenstemming van *MN*, *HK*, *NK*, *aH*, *aM* en *aK* meer zegt dan gelijkheid van *MK* en *Na;*

4⁰ dat eene afwijkende lezing van *a*, resp. *b* geen waarde heeft, wanneer *bK*, resp. *aK* eensluidend zijn;

5⁰ dat *D* [1]) en *E* al heel weinig in aanmerking komen voor de tekstcritiek en men zich ook van *C* eene overdreven voorstelling heeft gemaakt;

6⁰ dat men voor de spelling van het oorspr. gedicht geen zekerheid kan bekomen en geen recht heeft daarvoor *M* als maatstaf aan te nemen. [2])

---

1) Zeer onjuist is de omschrijving van *D* als „la réproduction à quelques retouches près de la dernière édition de Govaert Bac." Die laatste ed. is *C*.

2) 7⁰ dat uit de verschillende vormen niet kan worden afgeleid, dat de *Karel ende Elegast* in Brabant is geschreven, zooals J. doet in zijne *Gesch. der Mnl. Dichtk.* en in zijne *Gesch. der Ned. Lett.* (2en en 4en druk).

Op deze gegevens steunt de volgende bijdrage tot verbetering.

Vs. 4. L. hier en elders naar alle teksten *Karel*, *Kaerle*, *Karle* of *Kaerlle:* de vorm *Carel* komt nergens voor.

Vs. 18. L. naar *aMK:* Bi den *woerden*, die *denghel* sprac. J. verandert willekeurig.

Vs. 22. L. naar *aK:* God *die* hiet mi u bevelen. J. volgt *M*.

Vs. 26. L. naar *AMK:* So *is* u evel ghesciet. J. volgt *B*.

Vs. 33. L. naar *bMK:* Wapent u *ende* sit op u paert. J. volgt *A*.

Vs. 34. L. naar *aMK:* Haestelike *ende* niet en spaert. J. verandert willekeurig.

Vs. 35. L. naar *aMK: Dit verhoerde* die coninck. J.'s verandering is willekeurig.

Vss. 38* en 38**. *Hi waendet slapende hebben ghehoert*
Ende en hielt hem niet aen dat woert,
die in *aK* voorkomen, kunnen evenmin worden weggelaten als bv. de vss. 75 en 76. J. volgt *M*.

Vs. 46. L. naar *aK: Anders hebdi u lijf verloren.* J. volgt M.

Vs. 51. L. naar *a: Ist alfs ghedroch*, dat mi quelt. Vgl. VERDAM, *Mnl. Wdb.* I, 336. *M*, waarnaar J., schijnt *alfs ghedrochte* te hebben, wat ook *a* 777—'8 (zie ben.) wordt aangetroffen.

Vs. 54. L. naar *AM: Wat node soude mi sijn.* J. volgt *B*. *K* ontbr.

Vss. 57—'9. L. naar *AMK:* Weder coninc *no graven*,
Die soe rike *sijn* van haven,
Sine moeten mi sijn onderdaen.
J.'s lezing is gevolgd naar *B*.

Vss. 63—74 beschouwt J., bl. 171—'2, als eene interpolatie, ook omdat ze niet in *K* voorkomen. Maar *M*, dus nu

ook *y* had deze verzen: is er ingelascht, dan moet *x* het reeds hebben gedaan.
De beide andere gronden om interpolatie aan te nemen worden zwak, de eerste door J.'s eigen woorden in de aanteek. op vs. 249—260, de tweede met het oog op vs. 7.

Vs. 76. L. naar *aK:* (Wat node soude mi sijn dan)
Te stelene ellendich man.
M ontbr. J.'s inlassching van *alse*, „zooals de zin scheen te vorderen" is willekeurig en ongetwijfeld verkeerd. Zie de plaatsen, aangehaald bij VAN HELTEN, *Vondels taal*, II, bl. 112 en STOETT, *Beknopte Mnl. Spr.*, § 7 en § 60, en vgl. ERDMANN, *Untersuchungen ü. Otfrid*, § 91—§ 93.

Vss. 78—82. L. vs. 78 naar *aMK:* Node *brekic* sijn ghebot.
J. verandert dit vs., omdat hij het (*Toelichting*, bl. 183) verbindt met het volgende:
„Node *brakic* zijn ghebot,
Wistic dat hijt mi ontbode.
80 *Ic* en mochts gheloven node,
Dat mi God *te lachtre* onde
Dat ic *stelens* begonde."
Plaatst men echter achter het 1e vs. een punt en na het 2e een komma, dan is de zin niet onduidelijk. *Gheloven*, vs. 80, vatte men op als *loven* (vgl. vs. 154, 279, 406, 717 en 1398): Wist ik, dat het *Zijn* gebod was, dan zou ik het niet kunnen prijzen, dat God . . .
In vs. 80 moet *Ic*, dat in *Ma* ontbr., even goed worden weggelaten als in vs. 344, 364, 436, enz. Vgl. ben. de aant. op vs. 574.
Voor *M* 81 *ten lacht..*, *K des lasters*, *A die lachter*, *b den lachter*, kiest J. *te lachtre*. Men leze: *den*

lachter, dat in 't hs. *M* ook wel zal staan: in vs. 5 heeft *M* op *ten* (MONE op *den*); in vs. 153 leest MONE *satelet*, wat *sadelet* moet zijn.
In vs. 82 leze men *stelen* naar *aMK*, door J. willekeurig veranderd. Vgl. ook o. a. 890.

Vs. 85. L. naar *BM:* Vakede hem *al luttelkijn*. J. verandert willekeurig hier en elders *luttel*(*kijn*) in *lettel*(*kijn*).

Vs. 90. L. naar *aMK:* Het sal u *aen u leven* gaen. J. verandert willekeurig.

Vs. 95. L. naar *aMK: Met deser talen* voer *denghel* dan. J. verandert willekeurig. Voor vs. 94 zie bl. 11.

Vs. 98. Wellicht is *Hi seide* (*MK*) door *x* ingelascht. Zie op vs. 810.

Vs. 106. L. naar *aMK: Sonder mijn ridders ghewant*. De inlassching van J. is willekeurig.

Vs. 109. L. naar *AMK: Als een* die niet en heeft. J.'s lezing is vrij gevolgd naar *B* (= *b*).

Vs. 111. L. naar *AMK: Dat ware mijn* wille bet. J.'s inlassching is willekeurig.

Vs. 122. L. naar *aK:* Den ridderen ende *den heeren*. J.'s inlassching steunt op *M*.

Vs. 124. L. naar *aK: Wat* sal wesen mine tale. J.'s wijziging berust op *M*. Voor vs. 125 zie op vs. 187.

Vs. 128. L. naar *bM:* Dat mi *vremde es* ende onbecant? J. leest *es vremt*, willekeurig gewijzigd naar *A is vreemde*. *K* verandert.

Vs. 129. L.: *Met deser talen* ghinck hem *ghereiden*, het begin naar *aMK*, het laatste woord naar *AK*. (*M* ontbr.).

J. volgt met eenige willekeurige veranderingen *B*.
L. in 130 *cleiden* naar *MNAK*.

Vs. 137. L. met *NK: Alse hi doen* ghewapent was. J. volgt *M*. Men leze dus (ik zeg dit naar aanleiding van VAN HELTENS verandering, *Mnl. Vsb.*, bl. 93): álse hi dóen ghewápent wăs.

Vs. 139. L. met *NK:* Daer en *was gheen slot* soe goet. J. volgt *M*.

Vs. 141 is volgens *NK:* Sine waren *alle* jeghen hem ontdaen. J. leest *aM*.

Vs. 145. L. naar *MNKCDE:* In vasten slape *alst* God woude. J. volgt *AB*. In vs. 160 hebben alle teksten, behalve *B*, eveneens *alst*.
Op deze verbetering is reeds gewezen door BORMANS t. a. p.: „il faut absolument lire avec mon ms. et même sans tout manuscrit *alst God woude*."

Vs. 152. Hierbij dient te worden opgemerkt, dat J. *MK* volgt, terwijl *aN* lezen: *Sonder eenich langher biden*.

Vs. 155. J. volgt *M; aN* luidt: Doen hi ter porten *ghereden* quam.

Vs. 158. L. naar *MNaK:* Die *luttel* wisten, dat haer here. Zie op vs. 85.

Vs. 165. De lezing van J. verdient de voorkeur boven die van BORMANS: blijkens de overeenstemming van *MaK* moet *N* hebben gewijzigd. Vgl. ook bl. 47.

Vs. 176. L. naar *NK* met BORMANS en met het *Mnl. Wdb.*, i. v. *gere:*

Ende sloeghen u, *dies hadsi ghere*.

J. volgt *A*.

Vs. 178. L. naar *NaK: Ontfincdi*, *Here*, doer onse noet. J. verandert willekeurig.

Vs. 179 is naar *K* (= *N*) reeds in de *Aant.*, bl. 185, door J. opgenomen.

Vs. 182. L. naar *NK: Die lach* in sine cluse. J. volgt *A* (= *a*).

Vs. 187. L. In deser *deemster* nacht: de in *Nb* ontbrekende buigingsuitgang behoeft naar *AK* niet te worden ingevuld. Zie bv. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.* § 299, *opm.* d en § 306, *opm.* c.

Vs. 189. L. naar *AK:* Oetmoedich God, *gheweldich* Vader. J. volgt *AB*.

Vs. 210. L. *af slaen* naar *bK*. J. volgde *A*.

Vs. 213. L. naar *aK: Nemmermeer* en ghevalt mi dat. J. verandert willekeurig. De vorm komt ook voor 417, 434.

Vs. 217. Zie boven bl. 50.

Vs. 219. L. naar *aK:* Omme *dat* goet, daer hi bi leeft. J. verandert willekeurig.

Vs. 226. L. naar *aK: Dat* mach mi wel rouwen sere. J.'s lezing komt in geen der teksten voor.

Vs. 231 luidt bij J.: Ridders, *seriante*, een ghetal, overeenkomende met *A*. Maar met het oog op

b: Kinderen ende knapen een ghetal

en *K: Ritter ind knechte* eyn guet getal,

leze men: Ridders *ende knapen* een ghetal. „Ridders ende knapen" is eene gewone verbinding.

Vs. 234. L. volghen *si*, zooals in alle teksten staat.

Vs. 259. L. naar de betere volgorde in *K* dan in *a:*

Cleder, silver, facelment.

De vorm *silver* veroorlooft niet het als adj. bij *facelment* op te vatten.

Vs. 261. L. naar *aK:* Daer hi *die* rike liede weet. J.'s uitlating is willekeurig. In pl. v. *rike* (*a*) heeft *K hoe.* Men kan daarom met Dr. VAN VLOTEN, *Gids*, 1860, I, 47 vlgg., ook lezen: Daer hi die *hoghe* liede weet.

Vs. 271. L. naar *aK:* Met deser *talen* voer *bat* vort, waardoor de komma achter dit vs. dan wegvalt.

Vs. 282. L. naar *aK: Ende quam eenen sonderlinghen pat.* J. verandert willekeurig.

Vs. 297. L. naar *aK: Tis* al swart, *peert* ende man. J. verandert willekeurig.

Vss. 299—300. J. volgt hier *B* (= *b*). Maar naar *AK* moeten ze worden omgezet. Zie bl. 18. Het tweede vs. komt dan tusschen haakjes. Vgl. de aant. op vs. 573.

Vs. 303 luidt naar *AK: Ende die swarte heeft vernomen.* Vóór dit vs. heeft *a* twee vss. ingevoegd, waardoor ook *a* 302 verdacht wordt, nu het afwijkt van *K.* Men verandere de punt achter vs. 304 in eene komma en leze vss. 302—'5:

Als hi bet quam ghehende,
Ende die swarte heeft vernomen
Den coninc jeghen hem comen,
Doe pensde hi in sinen sin:

J. volgt in vs. 302 *A*, en maakt van 303—'4 willekeurig een hoofdzin.

Vs. 314. L. naar *AK: Wanen* quam hi inden woude? J. verandert willekeurig. *BCDE* ontbr.

Vs. 322. Alle teksten wijzen op de lezing:

Maer si en *seyden* niet el.

J. heeft *seyden* vervangen door *daden;* het is niet onmogelijk, dat dit er oorspr. heeft gestaan, maar men vindt *el* wel meer als stopwoord gebruikt. Zie *Mnl. Wdb.* i. v.

Vs. 333. L. naar *AK:* Waer ic *seker* van dien. J. volgt *B* (= *DE*).

Vs. 336. L. naar *AK: Brenghen wilde in pine.* J. volgt *B* (= *b*).

Vs. 356. L. naar *bK*, ook met het oog op *A:*
Ende wat ghi jaghet ende roect. .
J. volgt *A*.

Vs. 363. L. naar *a:* Ende *hoe dat* u vader hiet. *K* verandert. De weglating van *dat* is willekeurig.

Vs. 366. Men vervange de punt door eene komma.

Vs. 367. Na vergelijking van *A: En wistu hoe berechten* en *K: Ich en weis is uch we bereichten*, verkieze men de lezing van *A* boven die van *b: Ic en wils u niet berechten*, welke in J. uit *B* is overgenomen. De constructie van *aK*, door contaminatie te verklaren, is in 't Mnl. reeds gewoon.

Vs. 388. L. naar *bK:* Dat dorse boghen *onder* haer been. J. volgt *A*.

Vs. 398 is reeds door J. in zijne *Aanteek.*, bl. 189, verbeterd.

Vs. 400. L. naar *AK:* Oft *ware* gheweest een linden loof. J. leest naar *B* (= *b*).

Vs. 406. L. naar *AK:* Daer en *dranc dore* dat *rode* (*bK*) bloet. J.'s verandering is willekeurig. Zie bv. *Segh.* 2834.

Vs. 412. L. naar *aK:* So scaerp *waren* der swaerde *egghen*. J. verandert willekeurig.

Vss. 414* en 414**. Over deze beide vss., die na vs. 414 uit *K* moeten worden ingevuld, spreekt reeds J. in de *Aanteek.*

Vs. 415. L. naar *aK: Sal ic liden mijns namen.* J. verandert willekeurig.

Vs. 417. L. naar *aK: Nemmermeer* en ghecreech ic ere. Vgl. de aant. bij vs. 213. J. verandert willekeurig.

Vss. 421—'2. „Für *Elegast* 421—'2:

End van den orse tumeln dede
Tuschen hem beiden en was ghen vrede.

stehen *Karlm.* 380, 2—3 zwei ganz andere Verse:

Van dem rosse zo der molden.
Tuschen en was gein op halden.

Da der Compilator sonst nicht *molden : halden* reimt, so halte ich diesen Reim für ursprünglich und der Lesart der Drucke vorzuziehen." (BARTSCH, *Karlm.*, bl. 84). Men leze daarom naar *K:*

Van den orse optie moude.
Tusschen hem en was gheen ophouden.

Voor deze lezing pleiten ook *K*'s verandering, vs. 1341 *moude : behouden*, in *balde : halden* en de woordenkeus in 1334—'5.

Vs. 424. L. naar *A*(*K*)*: Ende sloech enen slach so sere.* J. volgt *B* (= *C*). — In het vorige vs. neme men niet de lezing van *a*, maar van *K:*

Die swarte galt den heere,

waardoor de afwijking van *a* duidelijk wordt.

Vs. 426. L. naar *aK:* Ende tswert *in tween stucken* vlooch. (Vgl. ook vss. 399 en 441). J.'s verandering is willekeurig.

Vs. 430. L. naar *bK: Ach arme, dat ic ye ben gheboren.* J. heeft *A* gevolgd.

Vss. 433—'4. L. naar *K: En hadde noyt gheval. A* verandert *gheval* in *ongheval; b*, door J. gevolgd, voegt voor *gheval* het overbodige [1]) adj. *goet.*

---

[1]) Dat *geval*, evenals andere dergelijke woorden, eene gunstige beteekenis kreeg, blijkt nog uit de tegenstelling *ongeval.*

L. verder naar *bK: Nocht nemmermeer hebben en sal.* J. laat evenals *A hebben* uit. De betoning dezer vss. wordt dan (vgl. V. HELTEN, *Mnl. Vsb.*, bl. 84):

En hádde nóyt ghevál
Nocht némmermeer hébben en sál.

Vs. 438. Schrap naar *AK wesen* in J.'s lezing, die gevolgd is naar *B* (= *b*):

Doe dócht den cóninc [dat] *wésen* scánde.

Het wederpaar luidt *AK:*

Want íc ben ýdelre hánde;

in *b:* Want ic nu ben ijdelder hande. Zie bl. 19.

Vs. 439. L. naar *AK: Op* enen te slane, die vor hem helt. In *b*, waarnaar J., wordt *op* uitgelaten. Zie bl. 19. *Op enen slaen* was eene gewone wijze van zeggen in 't Mnl.

Vss. 440—'4. J. verandert hier tegen alle lezingen in, omdat hij den overgeleverden tekst, dus ook den gemeenschappelijken van *aK* onzinnig vindt:

Doe hi sach ligghen tswaert opt velt
In twee stucken ghebroken,
Pensde hi: tis niet ghewroken,
Die enen *wille* slaen oft deren
Die hem niet en can gheweren.

M. i. behoeft dit niet noodzakelijk te worden verworpen: men wreekt zich niet, indien men iemand aanvalt, die zich niet kan verdedigen. Zie echter boven bl. 50.

Vs. 453. L. naar *AK:* Hoe ghi hiet *oft* wie ghi sijt. J. verbetert willekeurig. Vgl. 450.

Vs. 457. L. naar *bK:* Als ic *uwen* name weet. J. volgt *A.* Vgl. de opm. bij vs. 470.

Vs. 459. L. naar *K: Of* ghí mi máket vróet. J. volgt *AB*.

Vs. 466. In de *Aant.*, bl. 191 verandert J. *darf* in *dar;* echter zonder redenen: *a* heeft *darf*, *K mach*.

Vs. 467. Alle teksten lezen: *Ten* (of *En*) *is* sonder nootsake niet. Eveneens vs. 474.

Vs. 469. L. naar *AK:* Ic sal u segghen *hoet* coemt. J. verandert willekeurig.

Vs. 470. L. naar alle teksten: *Als* ghi mi *uwen* name noemt. J. verandert willekeurig. Vgl. op vs. 415 en 457.

Na vs. 470 staan in *K* twee vss., die oorspr. zouden zijn:

Doe sprac die swarte riddere:
Semmi God onse here,

waardoor dan vs. 471 woorden van Elegast zouden worden. Vgl. de aant. op 497. De punctuatie wordt dan natuurlijk veranderd.

Vs. 473. L. naar *AH: Dat sprác die ridder hérde sáen. K* ontbr., *b* verandert. J.'s lezing is willekeurig.

Vs. 481. L. naar *HKb:* Het soude u *dunken* al te lanc. J. verandert willekeurig.

Vss. 484—'6. L. naar *HK:* Was hi blide in sinen moet

Dant al gheweest hadde sijn
Tgoet dat vliet op den Rijn.

J. volgt *A*. — Het gebruik van *dan* na den stellenden trap is geen bezwaar: zie bv. FRANCK, *Alex.*, *Aant.*, bl. 420.

Vs. 492. J. verbetert de lezing van *A*, maar zooals is gebleken, stemmen *HK* overeen, terwijl *a* afwijkt, zoodat *A* niet den oorspr. tekst kan hebben. L. naar *HK:* Van mi en *crijchdijs niet meer* toren.

Vs. 496. *K* heeft *durch mich*. *H* schijnt te hebben *vor mi*. *a* wijkt af. J. leest *vor mi*. M. i. geeft *dor mi* (= om mijnentwil) een beteren zin.

Vs. 497. L. naar *HaK: Nu sijts* seker ende vast, wat in *K* ook aan Elegast in den mond wordt gelegd. Vgl. boven vs. 471. J.'s verandering in eene herhaling van vs. 471 steunt op geen der teksten.

Vss. 501—'2. Ongetwijfeld had *x*, te oordeelen naar *HaK:*

Sint dat ic was gheboren,
Ende ic mijn goet hadde verloren.

J. verandert vs. 501 naar vs. 430, maar in vs. 430 heeft hij niet de oorspr. lezing: zie boven bl. 59. Vs. 502 verandert hij willekeurig. Mogelijk had *O:*

Sint dat *mi moeste* gheboren,[1])
Ende ic mijn goet hadde verloren,

waarin *Ende* dan de beteekenis heeft van *Dat*. Vgl. op vs. 533.

Vss. 504—'5. *AHK* hebben eenstemmig:

Ende mi die coninc hadde verdreven
Karel uut minen lande.

J.'s lezing, ten naaste bij naar *B*(*DE*), schijnt intusschen metrisch en grammatisch beter.

De vss. 501—'11 zijn door J. verplaatst. De lezing van *aHK* is:

498 Here, antworde Elegast,
In wils u niet helen:
500 Daer ic op leve, moetic stelen. (500)
511 Maer so vele isser an, (*501)
In stele gheynen armen man,

[1]) Verdam stelt eene dergelijke verbetering voor in den *Seghelijn*. Zie de *Nalezing* daarop, bl. 182.

Die bi sijnre pinen leeft.
Dat pelgrijn ofte coman heeft,
515 Laet ic hem ghebruken wel, (*505)
516 Maer ic verseker niemant el. (*506)
501 Sint dat *mi moeste* gheboren, (*507)
Ende ic mijn goet hadde verloren,
Daer ic bi soude leven,
Ende mi hadde verdreven (*510)
505 *Die coninc* Karel uyt minen lande,
(Ic salt u segghen, al ist scande)
Soe hebbic mi onthouden
In wildernissen ende in wouden.
Daer si twelve bi leven, (*515)
510 Moeten rike lude geven: (*516)
517 Bisschoppen ende moniken enz., (517)

M. i. geeft deze volgorde een goeden zin. De aansluiting van *501 bij 500 en van 517 bij *516 is uitstekend, en de sprong van 500 op 501 is niet minder groot dan van *506 op *507.

Vs. 520. L. naar *HK: En konden ghehelpen hare knapen.* Vgl. *Tijdschr.* I, 127 en *Mnl. Wdb.* i. v. *ghehelpen*, waar Prof. VERDAM echter de lezing van *A* als de oorspr. beschouwt.

Vs. 521. L. naar *HK:* Ic *stele* haer goet met liste. J. heeft de lezing van *a*.

Vs. 522. L. naar *H*(*b*)*:* En *vinde gheen* soe vaste kiste. J. heeft de lezing van *a*, die waarschijnlijk *weet* onder invloed van het volgende vs. heeft verkregen. Tusschen deze beide heeft *a* twee vss. uitgelaten, waarin J. volgt, die naar *HK* luiden:

Noch gheen slot soe vast,
Heere, sprac Elegast.

Vs. 533. In pl. van *a* *Ende* heeft *K* *Dat*, in welken zin men m. i. ook *Ende* dient op te vatten en niet als *indien*, zooals VERDAM, *Mnl. Wdb.*, II 644 doet. — Als zoodanig vat ik ook het *Ende* in vs. 181, vooral met het oog op *K*. Zie ook vs. 502.

Vs. 544. L. naar *HK*: *Doe pensde die coninc* in sinen moet. J. geeft de lezing van *a*. Zie bl. 12.

Vs. 547. Prof. VERDAM, *Tijdschr.* I, 127 l. *daer* in pl. v. *die* (*a*). *a* en *K* verschillen, *H* is onleesbaar.

Vs. 555. L.: Ghestade *vriende* ende vrede. Hierdoor laat zich de overgeleverde tekst verklaren. Zie bl. 50.

Vs. 559. In de *Aant.*, bl. 192, verandert J. *helft* in *helt*, met het oog op *M* 1394. — *H* 559 heeft echter *helft* en MONE'S lezing is niet boven twijfel verheven.

Vs. 570. L. met *b*: Ende *oec in alle* Gods husen. *AK* schrappen *oec*, *H* laat *alle* weg. J. volgt *H*.

Vs. 573. L. met *A*: Den rijcken *ende* den armen. Vgl. *H*: Ick stele den riken *ende* den armen, en *K*: Dar zo richen *ind* armen. J. volgt *B*. — Dat de lezing van *A* juist is, wordt duidelijk, als men het vorige vs. inter parenth. zet:

Ick stele alderhande saken
(In late niemen met ghemake)
Den riken ende den armen.

Vgl. eene dergelijke constructie in *Fl. e. Bl.*:

En bleef nerghen in alden lande
Bloeme negheen diere toe dochte,
Hi en bewarf dat mense hem brochte,
No acoleie, no lelie, no rose, no viole.

Vgl. ook *Elegast* 10, 22 en 23, 226, 300 (299), 506, 888, 1184, 1322 (1321), enz.

Vss. 574—'5. L. in overeenstemming met 524, 532, 571, 577 ook hier naar *H: In* achte niet... en *In* late... of men leze altijd *En*. Zie op vs. 80.

Vss. 577—'8. J. volgt *H*, waar echter *sinen : minen* staat. Dat *H* intusschen niet oorspr. is, blijkt uit de overeenkomst van *a* en *K*. Zie boven of J. bl. 193. L. daarom:

In name liever sine have
Dan ic hem die mine gave.

Vs. 580. L. naar *HK:* Ende hebbe gheleyt *menighe dage*, waarin *leggen* dan *liggen* beteekent. J. leest als *a*, die den *Reinaert*-tekst ook hier in herinnering brengt.

Vs. 582. Over J.'s verklaring in 't glossarium zie VERDAM, *Mnl. Wdb.* II, 1514.

Vs. 584. L. naar *aK:* Hadde icker *eene helpe* toe. *H* heeft *eyne ghesell*e. J.'s lezing in 583—'4 is geene omzetting van *HAB;* hij volgt *aK*, in de onderstelling, dat *H* de volgorde heeft omgekeerd.

Vs. 592. L. naar *HK:* Al haddewijs *tien* hondert pont. J. volgt *B* (= *a*). Zie bl. 13.

Vs. 599. L. naar *aK: Dat* wire connen bejaghen. J. volgt *H*.

Vs. 605. L. naar *aK:* Ende in wat *stede*. J. volgt *H*.

Vs. 612. L. naar *HK: Hem mochte luttel* deren dat. J. volgt *A* en verandert bovendien *luttel* in *lettel*. Zie ook *Tijdschr.* I, bl. 128, waar Prof. VERDAM langs anderen weg tot dezelfde verbetering komt.

Vss. 613—'4 zijn door J. met omzetting en verandering aan *K* ontleend. *K* 382, 54—'8 heeft:

Der konynck hait so groessen schat,
Eme mag wennych schaden dat.

613 *Ain hedden wirs uns pert geladen*
614 *Id en mach eme neit schaden*
Van syme schatze, dar hey lygett.

In plaats van met omzetting en verandering deze vss. te behouden, beschouwe men ze als eene inlassching: 1⁰ omdat vs. 614, eene bloote herhaling, niet uit de pen van den dichter gevloeid kan zijn; 2⁰ omdat ieder een paard had; 3⁰ omdat de vss. voor den zin geheel overbodig zijn; 4⁰ omdat ze in *aH* ontbreken. In verband hiermede vervalt de komma achter *deren*. Het voorz. *van* bet. *ten opzichte van*, *wat aangaat*.

Vs. 616. L. naar *b*(*A*)*K*: *Als dit die coninc seghet*. J. volgt *H*.

Vs. 619. L. naar alle teksten: Hi seyde: dat *moet mi* God verbieden. J. verandert willekeurig.

Vs. 623—'4. Al heeft hi mi bi quaden rade
Mijn lant ghenomen ende *mi* verdreven.

Mi ontbr. in *ABK* en moet daarom worden geschrapt. Ook is de inlassching niet noodig: *mi* staat reeds in het vorige vs., zij het ook in anderen naamval.

Vss. 629—'30. J. volgt met verandering *H*. Maar *aK* stemmen geheel overeen in het eerste vs., terwijl *K* klaarblijkelijk om 't rijm in het tweede is veranderd. Men leze dus naar *A* (= *a*):

Ic [1]) *mochs mi scamen voer Gode.*
Men mochs mi gheraden node.

Prof. VERDAM komt langs anderen weg weer tot dezelfde uitkomst. Zie *Tijdschr*. I, 128. Over de bet. van *ghenieten* en J.'s conjectuur spreekt VERDAM, *Tekstcrit*., bl. 32.

---

1) Natuurlijk is *In* bij PENON eene druktout.

Vs. 632. L. naar *H*(*K*): *Pensde hi* in sinen moet. J. volgt *A*. Deze laatste lezing schijnt door *a* aan vs. 484 te zijn ontleend.

Vss. 635—'8. L. 635 naar *HAK*: *Ende* pensde, *mocht hi* keren,
636 „ *AK*(*H*): Behouden *sijnder* eeren,
637 „ *AK*: *Hi souden* goets soe vele geven,
638 „ *HaK*: Dat hi met eeren mochte leven.
J. volgt in 637 *H* en schijnt daarnaar de voorafgaande vss. te hebben veranderd.

Vs. 643. J. leest (en evenzoo Prof. VERDAM in 't *Mnl. Wdb.*):
Oft hine *elwaert* wilde leden.
In de *Aant.* zegt J.: „*H* (l. *K*) heeft ook *eyrgen* woulde leyden. Blijkbaar hebben allen 't mis." — Toch is het veiliger de gemeenschappelijke lezing te volgen: het voorstel van Karel om bij den koning te stelen is afgeslagen en nu vraagt hij aan Elegast, of déze hem dan ergens kan brengen,
Oft híne *yewers* wilde leiden.

Vs. 650. L. naar *HKb*: *In weet* oft ghijt secht in scerne. J. volgt *A*.

Vs. 669. L. naar *HK*: *Na dien dat ghescepen* stoet. J. verandert naar *A*.

Vs. 675. L. met *AK*: Te stelene *Eggerics scat*. J. volgt *B* (= *b*).

Vs. 678 luidt in *K*: *Eyn wenych me dan eyn gezelt.*
in *H*: *Luttel*... (het verdere ontbr.)
in *a*: *Op haer orssen wel ghestelt.*
Of J.'s lezing: *Op haer orsen haren telt* wel de oorspronkelijke is, valt dus te betwijfelen. Ook elders, bv. vs. 693, vertaalt *K luttel* door *eyn wenich.* Men leze liever: *Luttel mee dan haren telt.* Vgl. bv. *Ferguut* 157: *Doe reden si mee dan haren telt.*

Vss. 683—'4. L. naar alle teksten:

Die coninc nam tcouter *in die* hant.

Vs. 685. L. naar *HK: Ende* pensde in sinen moet. J. volgt *AB*. De punt achter het vorige vs. moet in verband hiermede vervallen.

Vs. 689. L. *sulke* naar alle teksten.

Vs. 692. L. naar *HKb: Met den sporen* vaste. J. volgt *A*. L. in 693 *luttel*.

Vs. 698. L. naar *HK: Sprac Elegast*, waar J. de lezing heeft van *a*, en verder naar *HKACDE: Hier willic sijn*, waar J. de woorden van *b* heeft overgenomen. Vgl. *b* 102, bl. 36. De *t* in *b* is ongetwijfeld eene drukfout, evenals in vs. 102, 646, 698, 1210, 1308. Vgl. boven, bl. 7—9. Daardoor krijgt dan *willen* de gewone bet. terug en vervalt het vb. bij VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 234, Opm.

Vs. 700. *Wat dinct u ghedaen te recht* (: Adelbrecht). Aldus leest J., daarbij in hoofdzaak *A* volgende, die zich dit rijm uit vss. 567—'8 zal hebben herinnerd. *bK* althans hebben eene andere lezing (zie bl. 39):

Wat dunct u ghedaen *dat best?*

Vs. 702 zou naar *H* luiden: *Het waer mi leet*, g. u. s. J. volgt *a*. *K* verandert.

Vs. 706. L. naar alle teksten: In quam noit *binnen der salen*. J., gevolgd door Prof. VERDAM, *Mnl. Wdb.* i. v. *bin*, heeft dit willekeurig veranderd.

Vs. 707. L. naar *K* (= *DE*): Nocht in den hove, *dat* ik weet, waarin *dat* de beteekenis heeft van *zoover*. De lezing van J. (= *a*) heeft geen zin.

Vs. 718. L. naar *bK:* Si bonden *daer* haer orsse snel. (Zie bl. 39.) J. volgt *A.*

Vss. 721—'2 had waarschijnlijk *pecken : trecken*, waaruit zich de afwijkingen van *K brecken : recken* en *a picken : trecken* (*b picken : tricken*) beter laten verklaren dan uit *breken : reken* of *peken : reken*, zooals J. heeft. Vgl. ook vs. 730, waar de wisselvorm van *pecken* in 't rijm op *sticken* voorkomt.

Vs. 727. L. naar alle teksten *sulc* en in vs. 729 *sulken.*

Vs. 730. J. laat *mede* uit, dat echter in alle teksten voorkomt, en vervangt dit ex conjectura door *mure*, dat in *K* wordt aangetroffen. Men leze, ook met het oog op vs. 721: Daer men *mure met* soude picken.

Vs. 733. L. *is* naar alle teksten.

Vs. 734. *K* heeft: *op* mijn bejach. Vgl. vs. 529, waar ook in *HK op*, in *A* weder *om* wordt gevonden.

Vs. 743. L. naar *bK:* Moghen wi daer *nu* in gheraken. J. verandert willekeurig.

Vs. 747. *K* heeft: Dat hey dar zo *keirde* syne lede
(Dat (Dan) id konyng Karlle dede).

Deze betere lezing is, ook met het oog op het plaatsvervangende *dede* in (477), 798 en 1131, te verkiezen boven die van *a*, waarin *keerde* voor het bekende *dede* zal hebben plaats gemaakt, evenals *proefde* in vs. 764.

Voor *keeren* = „aanwenden, gebruiken” zie men bv. OUDEMANS, *Mnl. Wdb.;* over de vervangende kracht van *doen* spreekt o. a. FRANCK, *Alex.*, bl. 433.

Vss. 751—'2. L. liever naar *K:* Doe *hi* . . . *hadde*, 1° omdat er juist over Elegast is gesproken, 2° omdat in

vs. 753 alle teksten *si* hebben, dat anders door samentrekking licht zou zijn weggelaten.

Vs. 756. L. naar *AK:* Hi en *woudes* niet ghehinghen. J. verandert *H* naar *b.*

Vs. 762. L. naar *aHK: Elegast* ghinc in. J.'s verbetering steunt op geene enkele lezing.

Vss. 763—'6. L. naar *aK*, verbeterd door Prof. VERDAM, *Tijdschr.* I, 126. Naar *AH* zou echter het 1e vs. luiden:

Elegast conste behendichede.

Vs. 769. L. naar *aK: Wat* hanen crayen ende honde bilen. J. volgt *H.*

Vss. 777—'8 ontbreken in *HK* en dienen daarom te worden geschrapt. In *a* zijn ze dan ingelascht. Zie bl. 49.

Vs. 779. L. naar *aK:* Hi ghinc, *daer hi den coninc liet.* J. volgt *H.* Zie bl. 44.

Vs. 781. L. naar *bHK:* Ende *seide*, *wat hi* hadde verstaen. J. volgt *A.*

Vs. 786. L. naar *aK: hi*, naar *aHK: wiste*, alzoo:

Maer hi en *wiste* niet hoe naer.

Hi is Elegast; haan en hond hadden van hunne onwetendheid op dit punt niet gesproken. J. leest *si* naar *H* en brengt dan het werkwoord daarmede in overeenstemming.

Vs. 791*. L. naar alle teksten (*aHK*):

Soe en is u ghelove niet vast. —

En in *aK*, dus ook in *x*, staat verder:

791** *U ghelove en is niet vast;*

792 *Hoort dan ghi, sprac Elegast.*

J.'s uitlating en verandering is willekeurig. De bet. van *ghelove* geeft geen bezwaar. Zie *Mnl. Wdb.*

Vss. 793—'4. L.: *Hi* (naar *HaK*) stac den coninc in sinen mont
Een cruut, *daer hi* (naar *K*) vor hem stont.
Het laatste vs. is aldus reeds verbeterd door VERDAM, *Tijdschr.* I, 127, *Mnl. Wdb.* II, 23. J. leest, gelijk *b: Ende* stac, en gelijk *a: dat daer* vor hem stont.

Vs. 804. J. volgt *B* (= *b*) met invoeging van *die*. Naar *AK* moet echter ook *coninc* worden geschrapt. Men leze daarom: *Doe seide Karel: Tfi!*

Vs. 805. L. naar *AK: Gheselle, sidi vervaert?* J. volgt *B* (=*b*).
Vs. 806 worde gelezen:
Ic wáende [dat] ghi cóender wáert.
Waarschijnlijk is *dat* door *x* ingelascht. Vgl. vs. 332.

Vs. 807. Men kàn lezen nàar *b*(*K*)*: Doet u dinc ende laet ons gaen. A* wijkt af: *Doet dat ghi seyt, laet ons gaen.* Hiervan maakt J. (waarnaar PENON) *Doet dat ghi seyt, hoet mach vergaen.* doch is in de *Aant.* geneigd de voorkeur te geven aan de lezing van *K: Doet ur dynck off laist uns gaen*, wat een zin oplevert, „die in *H* (l. *A*) *B* ontbrak." In verband met het volgende vs. in J.: *Al soude men ons beden vaen*, kan men echter niet zeggen, dat *K* een zin oplevert, want als ze heengaan, hebben ze geen nood gevangen te worden. De lezing van *b* is echter mogelijk: *gaen* is dan op te vatten als *beginnen, aan 't werk tijgen.*
Men kan echter den tekst ook anders opvatten en wel naar *K*, met verandering van VON KELLERS punctuatie:
Doet u dinc *oft* laet ons gaen." —
„Al soude men ons beden vaen,"
Sprac Elegast, „ic sals beghinnen." —

Vss. 810—'3 leze men: „*Laet sien*, wat *ghi daer an sult* winnen.
Ghevalt, dat men ons *wille* vaen,

Ic *sal* alse wel als ghi ontgaen." —
Elegast eischte sijn cruut weder.

De verandering in 810 en 813 is naar de lezing van alle teksten; de verdere wijzigingen zijn naar *K* gemaakt (in *a* ontbr. 811—'2). J.'s veranderingen zijn bloot conjecturen. Over *laten* met eene onb. wijs zie men VERDAM, *Tekstcrit.*, bl. 46—'7. Waarschijnlijk zijn dit woorden van Elegast. De herstelling van 813 [1]) versterkt echter de mogelijkheid der opvatting, dat de beide voorafgaande vss. (indien ze niet door *K* zijn ingelascht) door Karel zijn gezegd. Over de weglating in dit geval van *Karel seide* vgl. men Dr. KALFF'S *Inl.* op den *Flovent*, bl. 187 en de daar aangehaalde plaatsen. Zie ook beneden op de vss. 965, 1140, 1288 en 1338 en hiervoor op vs. 98.

Vs. 827. L. naar alle teksten: *is*.

Vs. 830. L. naar alle teksten: Ic hebbe *u cruut* ghestolen. J. verandert willekeurig.

Vs. 833. De lezing naar *K*, Mettien *liet Elegast* die tale, is daarom beter, omdat dan *hi* in de volgende vss. duidelijk wordt. J. leest als *a*.

Vs. 839. L. naar *AK: vanden sale.*

Vss. 845—'6. L. naar *AK:* Ende *hdelde énde* bróchte
en naar *bK:* Alse véle áls *hem dóchte.*
J. volgt in 't 1e vs. *b*, in 't 2e *A*.

Vs. 854. L. naar *bK:* Die *costlijcheit* vanden ghereyde. J. volgt *A*.

---

[1]) Men accentueere dit vs. aldus:

Élegast éischte sijn crúut wéder.

Vgl. V. HELTEN, *Mnl. Vsb.*, bl. 59, waar J.'s lezing wordt aangehaald.

Vs. 862. L. naar alle teksten (alleen *C* wijkt af): *bi der kelen.* Vgl. vs. 908. J. leest willekeurig.

Vs. 864. L. naar *ABCDE:* Hi hadde eer *ontbeert* der vrame. J. verandert willekeurig; zie V. HELTEN, *Mnl. Spr.*, § 158, of FRANCK, *Mnl. Gr.*, § 172.

Vs. 884. Vgl. bij J.'s aant. VERDAM, *Mnl. Wdb.* I, 874. In *K* schijnt *besweren* als *beswaren* te zijn opgevat.

Vs. 888. L. naar *AK:* Dat *si conste* ghewachten. J. is gelijk *b.*

Vs. 891. L. naar alle teksten: Vrouwen list *is* menichfout.

Vs. 892. L. naar *bK:* Sijn si jonc *oft* sijn si out. J. volgt *A.*

Vs. 893. Naar *AK* moet *daer* worden geschrapt. J. volgt *B.*

Vs. 895. L. naar *bK:* Hi had *haers broeder* doet ghesworen. J. volgt *A* (zie bl. 39).

Vs. 899. L. naar *bK:* Hoe si hieten *ende* wie si waren. J. volgt *A.* — *A* mag gaarne het voegwoord weglaten: Zie de aant. op vs. 807, 892; vgl. ook vs. 33 (zie bl. 38).

Vs. 904. Schrap *valsche* naar *NK.* J. is gelijk *a.*

Vs. 906. *N* heeft: *Si antworde.* In *K* kan dit zijn omgezet door de voorvoeging van *do.* Vgl. ook vs. 842, waar *K* leest *Sy weren*, en 892, *K Si syn*, enz. Zie op vs. 1184.

Vs. 908. L. *bi der kelen* naar *NK;* vgl. vs. 862 en 101.

Vss. 911—'2. Te recht m. i. zegt BARTSCH, *Über Karlm.*, bl. 81: „Der Bearbeiter (van *K*) schiebt ein Reimpaar ein, indem er *soulde* auf *woulde* reimen lässt und statt *houde* sagt *mit der vart*, ein bei ihm gewöhnliches Flickwort, das hier auf *unbewart* reimt." — Men

schrappe daarom deze vss., die J. aan *K* ontleende, en wijzige nu vss. 910 en 913 naar *aN:*

Dan ic dat ghedoghen *soude!*
Eggherick sloech also houde enz.

Vss. 918—'9. L. naar *NK:* Elegast, *hi naems* goem [1]) en naar alle teksten: *Ende* croper liselike toe. J. verandert willekeurig.

Vs. 920. L. naar *ACNK:* In sinen *rechten* hantscoe. J. volgt *B.*

Vs. 922. Omdat het in *ACNK* voorkomt, mag *laten* hier evenmin als in vs. 1228 worden geschrapt. (Vgl. JONCKBL., *Aant.*) Daar komt bij, dat het causatief *schouwen* alleen in 't vroegere en latere Engelsch vóorkomt.

Vss. 923—'4. Al komen *AN* ook geheel overeen, toch volgt J. in de *Aant.*, blijkens bl. 45 te recht, in hoofdzaak de lezing van *bK.*

Vss. 925—'7. L. naar *NK:* *Daer na* seide Elegast een *bede,*
Daer hi mede slapen dede
Eggheric ende die vrouwe.

J.'s lezing is eene verandering van *A.*

Vss. 929—'30. L. naar *NK:* Dat si *sliepen herde* vast.
Doen *so stal* hem Elegast.

J. volgt *A.*

Vss. 936—'9. L. het eerste naar *NK:* *Om al tgoet,* dat E. brochte. J. volgt *AB.* En het tweede, waar J. *AB* willekeurig verandert, naar *NK:*

Haddi daer niet langher ghestaen.

---

[1]) *A* verandert dit vs. naar vs. 1224. Dat *bNK* de oorspr. lezing hebben, wordt ten overvloede bewezen door *le Restor du Paon:*

Basins passa avant et si s'agenoilla,
Si reçut en son gant le sanc k'elle saina.

Deze beide vss. behooren bij elkander, dus leze men met verandering der teekens:

935 Toten coninc, dien (*aK die*) sere verdochte.
Om al tgoet, dat Elegast brochte,
Haddi daer niet langher ghestaen,
verder naar *aK:* Hadt na *hem moghen* gaen:
en naar *NAK:* So sere was *hi vererret.*

J. verandert het voorlaatste vs. zonder daarvan de reden mede te deelen en volgt in 't laatste *B* (= *b*).

Vs. 943. Men leze naar *K: Dat* mine herte niet en brect. J.'s verandering van *dat* in *of* is willekeurig en verklaart de varianten niet: *Tis wonder, dat* mine... (*aN.* Zie boven bl. 45). *Dat* bet. hier *indien:* VERDAM, *Mnl. Wdb.*, II 86.

Vs. 945. L. naar *NK: Sone brect si* nemmermeer. J. volgt *A.*

Vs. 946. L. naar *NK(A): No dor* rouwe no dor seer. J.'s lezing is die van *b.*

Na vs. 950 ontbreken in *a* en bij J. twee vss., die naar *NK* moeten luiden:

Ens so goet ende so scone
Onder Gode van den trone. Zie bl. 47.

Vs. 953. Uit *N doet steken*, *a doden*, *K erstechen* mag men misschien afleiden, dat *y doet steken* en *x steken* had evenals in vs. 983.

Vs. 957. L. naar *NK: Ende ic* sal weder keren sciere. J. volgt *a.*

Vs. 961. L. naar *N: Ya en sidi gans ende* ghesont. Dan is de verandering van *K* begrijpelijk: *Hey sprach: ir syt gesunt* en wordt het vers zuiverder en onberispelijk Middelnederlandsch. J. volgde *A.*

Vs. 904. L. naar alle teksten: Ay *Here!* hets al ander dinc. J. verandert willekeurig.

Vs. 965. *Sprac hi* moet worden geschrapt: het ontbr. in *aNK* en is overbodig bovendien. Zie boven op vs. 810. Toch zou men *A* met het oog op het volg. vs. eene betoonde lettergreep langer wenschen. Men leze daarom naar *N:* Dat miere herten *sere* deert. Vgl. ook *K*, waar *sere* als subst. moet zijn opgevat: myns hertzen *ruwen.*

Vs. 966. L. naar *a:* Ende minen *droeven* sin verteert (*K* verveert). J.'s weglating van *droeven* is niet te verdedigen. *K* heeft *bedroefften.*

Vss. 982—'7 zoude men ook kunnen lezen:

Hoe so waendi dan ontgaen,
Of ghine staect met enen cnive,
Daer hi leghet bi sinen wive?
tHof soude verstormen [1]) al,
Ghi en had meer dan gheval:
Ghi sout *saen hebben* becocht
Ende u lijf ten ende brocht.

In *K* (*k!*) staan 983—'4 in omgekeerde orde; vgl. echter de schikking in 953—'4.

Vs. 1034. L. naar *A*(*b*)*K: ghedroech.* J. verandert willekeurig.

Vs. 1042. Naar *K:* Nw hoert wat ich uch sal ertzellen,
b: Ende hoert wat ic u sal vertellen,
en *A:* Nu sal ic u vertellen
leze men: *Nu hóort wat ic u sàl vertéllen*, rijmende op: Daer ghi liet u ghesellen.
J.'s lezing: *Nu sal ic u vort tellen* is willekeurig.

---

[1]) *Verstormen*, ook intr. *Segh.* 6277.

Vs. 1043. L. naar *AK:* Voert *vor* u ons bejach. *b* luidt: Voert met u onser beider bejach. J. legde deze laatste lezing aan de zijne ten grondslag.

Vs. 1057 luidt in *aK: Soude* recht na rechte gaen. Er is m. i. geen reden dit te veranderen.

Vss. 1063—'4. L. naar *AK: Hi hádde sijn wápen áf ghedden.* en naar *K: Doe* wás die wáchtér ghestáen...
J. heeft in 't 1e vs. de lezing van *b*, in 't 2e van *a*. Zie bl. 24. Vgl. voor het 1e vs. v. HELTEN, *Mnl. Vsb.*, bl. 99, waar hij eene andere verbetering voorstelt.

Vs. 1080. Men schrappe *al*, dat in geenen tekst voorkomt.

Vss. 1081, 1168, 1199. De teksten hebben *als*.

Vs. 1084. *K* ontbr. *B* heeft: Ende dat doer haren gherechten heere.
CDE: Ende helpe[n] haren rechte[n] heere.
J. volgt *A:* Ende daer toe haren gherechten heere. Over de weglating van *si* leze men JONCKBL., *Mnl. Ep. Vsb.* 93, en vooral VERDAM, *Tekstcritiek*, bl. 19 vlgg.

Vs. 1088. J. volgt *a; K* heeft echter *u* in pl. v. *ons*, wat in verband met vs. 1082 beter is.

Vss. 1097—'8 luiden in *K:* De uch dan woullen holen oft slaen,
Den moes id ovel ergaen.
In *a* kan hebben gestaen: *Die u daer wille slaen oft deren,*
Wi sellene wel weren. Zie boven.
J. leest: Die u daer wille slaen,
Het sal hem qualike vergaen.
Tegen deze lezing is aan te voeren, dat er in 1097 blijkens *aK* twee infinitieven hebben gestaan; dat men daarom, *K* volgende, zal moeten lezen: *deren oft slaen;* maar dat dan de omzetting en veran-

dering van *a* niet kan worden verklaard; dat evenwel de lezing van *a* voor *K* eene reden tot verandering kon zijn, want dat in *K* „*deren* mit Ausnahme einer einzigen Stelle, vs. 443, durchgängig entfernt wurde.” (BARTSCH, *Karlm.*, bl. 80).

Men behoude daarom de lezing van *a*.

Vs. 1101. Alle teksten hebben: *Dese[n]* raet. Men schrappe verder *wesen* naar *bK* (zie bl. 39) en leze dus:

Dese raet dochten goet.

J.'s verandering is willekeurig.

Vs. 1114. L. naar *bK: Te* sconincs hove. J. volgt *A*.

Vs. 1119. L. *vant*, ook met alle t.

Vs. 1125. L. met *b: Daer na* quam Eggheric ghevaren, of naar *K*, Eckerich quam her na gefaren,

Eggheric quam *daer na* ghevaren.

Het volgende vs. luidt in *b:*

Córtelijck métter láetster scáren,

maar heeft in *AK* drie heffingen, hoewel beide mogelijk hebben gewijzigd.

A luidt: Al mitter lester scaren,

en *K:* Mit eyner groesser scharen.

Vs. 1131. J. verbetert als *DE*, maar naar *ABCK* dient men te lezen: Men vincken, *alse dandre mede*, d. i. men ving hem, alsmede, als ook de anderen. [1])

Vs. 1134. L. naar *AK:* Men léidené in dát palás. J. volgt *b*.

Vs. 1136. In pl. van *Des* (*a Dat*) heeft *K Doe*, wat een goeden zin geeft. J. verandert willekeurig.

---

[1]) Verg. het *Wdb. der Ned. taal*, II, 275 op *alsmede*.

Vs. 1138. L. naar *A:* Hi en *woudes een* niet horen. In *K* is *een* uitgelaten. *b* leest:

Maer hi en *wilder niet af* horen.

En hiernaar heeft J. weer veranderd. — Vgl. voor het gebruik van dit onbep. voornaamw. *een* vs. 995.

Vs. 1140. Dr. VERWIJS, *Bloeml.*, laat hier en in vs. 1288 *Ende seide* weg, hoewel het op beide plaatsen in alle teksten voorkomt. Waarschijnlijk is het door *x* er in gebracht. Zie bl. 72 in de aant. op vs. 810.

Vs. 1153. Naar *bK* zou men moeten lezen:

Ende sende *na* Elegaste.

Vss. 1161—'2 ontbr. in *K*. Naar den tekst der incunabelen zou men moeten lezen:

Die *bóden en léten* (*A líeten*) níet.
Si dáden dát hem die cóninc híet.

J.'s inlassching in 't 1e vs. was wellicht metri causa. Waarschijnlijk heeft echter het 2e vs. oorspr. geluid (waardoor ook de maat wordt hersteld):

Sine dáden dát *hi hem* híet.

Hi toch is door het onmiddellijk voorafgaande *hi* (1160) volkomen duidelijk. Ook wordt dan vs. 1165 beter.

Vs. 1170. Naar *bK* luidt dit vs.: Sonder eenich langher *beide.* J. volgt verkeerdelijk *A.*

Vs. 1177. L. naar *bK:* Hi en begheerde *gheen* ander goet.

Vs. 1184 moet inter parenth. staan. De woordschikking in het volgende vs. behoeft niet te worden veranderd (evenmin als in vs. 1169), zooals VERWIJS, *Mnl. Bloeml.* doet. Zie op vs. 906 en vgl. bv. ERDMANN, *Grundzüge* § 211. Vgl. ook bv. vs. 754.

Vs. 1190. Naar *aK* moet men lezen *Die* in pl. v. *Hi.* Door VERWIJS is het weggelaten. Ter verdediging van *vele* in 't vorige vs. (zie bl. 50) zou de vrijmoedigheid kunnen worden aangevoerd, waarmede in vs. 80 en 1194 gesproken wordt. Ook in vs. 1293 is *al* willekeurig.

Vss. 1201—'2. Men vatte *laten* op als „verlaten, in den steek laten" (zie bv. *Ferg.* en *Rijmb.*, *Gloss.*), en behoude de lezing van alle teksten:

Maer hi en hads die macht niet:
Daer was menich, die hem liet.

Vs. 1205. Zie *Mnl. Wdb.* i. v. *bemanen.*

Vs. 1219. L. naar *ABK*: *Dat* sijt dorste anden.

Vs. 1266. M. i. behoort het punt achter het volgende vs. te staan. — In alle teksten heet het laatste woord van 1267 *noenen*, een vorm, die op grond van verschillende samenstellingen in 't Mnl. en Mnd. mag worden aangenomen.

Vs. 1271. Alle t. lezen *camp*, wat minder goed is dan *crijt.* (Zie boven, bl. 50.)

Vss. 1273—'4. Men leze naar *aM: Den camp ende tgevechte*
Na redene ende rechte.
K, waarnaar J., moet hebben veranderd: het werkw. *ghewaeren* is ook reeds verdacht [1]).

---

[1]) Prof. VERDAM *Mnl. Wdb.* i. v. citeert van dit Mnl. (?) woord nog twee andere plaatsen, die even weinig overtuigend zijn. De eene is uit den *St. Servaes*, die, zooals men weet, in een onder Md. invloed gewijzigd Limb. dialect is geschreven; de andere uit de Mnl. *Statuten der Duitsche orde*, uitgeg. door D'ABLAING VAN GIESSENBURG, eveneens een Hoogduitsch gekleurd geschrift, blijkens vormen als *van weme* (van wien), *na deme* (nadat), *na dier ghescefden noetdorften* („naar de bepaalde behoefte"), *lidere* (leden), *te gheveliker tijt* (op een geschikten tijd), *winacht* (kerstmis) enz.

Vs. 1275. L. naar alle teksten (*aMK*):
Die coninc trooste Elegast wel.

Vs. 1283. L. naar alle t. *luttel* gelijk elders.

Vs. 1288. Zie vs. 1140. — L. verder naar alle teksten:
God door *u* goedertierenhede.

Vs. 1296. J. volgt *a*. In *K* ontbr. *vijf*.

Vss. 1321—'2 zijn door J. omgezet „om de logische volgorde van den zin. Hij stijgt te paard en wapent zich, welke twee niet door een tusschenzin van elkander mogen gescheiden worden." Vgl. echter de aant. op vs. 573. De lezing van den tekst: *Nu naket enen groten stride*, eerst door VERWIJS, *Bloeml.*, veranderd in: *Nu naket ene grote stride*, later door J. in: *Nu naket tenen groten stride*, kan behouden blijven. Zie *Ferguut*, *Gloss.* en vgl. bv. de volgende plaatsen, genomen uit „*Dat lijden ende die passie O. H. J. C.*": *Wantet hoer hoechtijt naecte* (bl. 2), *het naect den tijt mijnre passien* (bl. 20), *het naect den avont* (bl. 65 en 81).

Vs. 1324. L. naar *aK:* met *grooter* geere. *b* heeft *grooten*, evenals J.

Vss. 1338—'9. L. naar alle teksten:
(Ende seide:) *Nu sal ic u doden beyde*
Elegast, u ende u paert.
Over de tusschen haakjes geplaatste woorden zie men op vs. 1140. Vs. 1338 rijmt op:
Dát hi trác uter scéide.

Vs. 1358. Bij J. is *bi rampe* (: campe) vervangen door *met scampe*. Was dit oorspr., dan zou *K* niet hebben veranderd (zie J., bl. 204). *Karlm.* 258, 63 heeft *schampe* : kampe en ook in de bewerking van den Elegast 394, 9 *schamp* : kamp.

Vs. 1359. L. naar alle teksten: *Dit* in pl. van *Dat*.

Vs. 1361. Naar *AK* moet *hi* worden geschrapt. J. volgt *B* (= *b*).

Vs. 1381. L. naar alle teksten: Énde dit *lánghe* ghevéchte. J. verandert willekeurig.

Vs. 1388. In *a* staat: Elegast *die*..., in *K* ontbr. zoowel *hi* als *die*. Men volge de lezing van *a* of van *K*.

Vs. 1393. L. naar alle teksten: So dat hi *hem* rovede. J. verandert willekeurig.

Vs. 1398. L. naar *MK*: Met rechte magh ic *u loven*. *A* ontbr.; *b*, waarnaar J., heeft *wel* ingelascht.

Vs. 1406. Het —*at* van *M* kan geen lezing *scat* verdedigen, omdat het niet zeker is, dat er werkelijk —*at* staat; zes vss. verder geeft MONE ook —*at*, waar ongetwijfeld „do*et*" moet worden gelezen. Mogelijk staat hier ook —*et*, waardoor dan het *guet* van *K* verklaard is.

Vs. 1413. L. *gonne* in pl. v. *onne*. Er is geen reden van de lezing, die alle teksten hebben, af te wijken.

